

56. 251
 a/4761
 Nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszter Úr!

Az a körültekintő gondosság és odaadó buzgalom, a mely Nagyméltóságodnak hazai közművelődésünk- s ennek keretében főképen hazai közoktatásunk ügyeinek előmozdítására irányuló lelkes törekvéseit olyannyira jellemzi s a mely szakadatlanul oda-irányozza Nagyméltóságodnak becses figyelmét a nemzeti kultúra és mindenekfölött a hazai közoktatásügy terén eszközözlendő újabb és újabb reformokra, — azokra, a melyek közül nem egy már mostan is elismeréssel hirdeti Nagyméltóságod szerencsés és eredményes kezdeményezését: szükségképen odairányozta minden nemes és fontos ügy iránt tanusítani szokott figyelmét, valamint jóindulatú érdeklődését hazai jogi oktatásügyünkre is, a mely — ennek alapos ismerőinek régi meggyőződése szerint — oly felette nagy mértékben szükségeli már szintén a kor kívánalmainak megfelelően keresztülviendő reformot!

A jogtanítással foglalkozó hazai tanintézetek különféle szervezete, egymáshoz való viszonyuk, és közelebbről a jogakadémiáknak a tudományegyetemek jogi és államtudományi karaitól való szoros függésük, valamint ennek következményeképen a joghallgató ifjúság oly aránytalan megoszlása, a fővárosi m. kir. tudományegyetem jogi karának példátlan túlnépessége s ennek folytán a tanárok és tanítványok működésének jelentékeny mértékben akadályozott volta: mind, mind oly sajátos körülmények, a melyek csupán fokozzák annak szükségét, hogy a jogi oktatásügy hazánkban mielőbb — gondos kezekkel keresztülviendő — reform elé kerüljön.

Nagyméltóságod, különösen kiváló elődjének: gróf Csáky Albin volt vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek, jelesen megkezdett irányát magáévá tevén: azonnal beható figyelmet szentelt a jelzett kérdésnek s azalatt az aránylag rövid idő alatt is, a mely alatt — mint hazai kulturánk fő-őre és előmozdítója — kiváló állását betölti, egymást követték eddig is azok a helyes irányú rendeletek, a melyek jogi oktatásügyünknek jelenleg megadva lévő keretében, a mindennapi tapasztalás által sürgős szükségnek jelzett ügyekben, újításokat hoztak létre s az észlelt vizsátságokat lehetőleg elhárítani igyekeztek.

A jogi oktatásügy terén foglalkozók figyelmét és érdeklődését különös mértékben felköltötte kezdettől fogva Nagyméltóságodnak az a terve, a mely — többek között — a közoktatás állapotáról szóló XXVI-ik jelentésében is kifejezést talált, melynek szavai szerint: „Az egységes jogi államvizsgálatokra vonatkozó — hivatalbeli elődöm által visszavont — törvényjavaslat helyett, az egész jogi szakoktatás rendezését magában foglaló új törvényjavaslatot készítettem és azt legközelebb a törvényhozás elé szándékozom terjeszteni“.

Tagadhatatlan, hogy felette nehezen nélkülöztük eddig törvényhozásunknak oly intézkedését, mely a jogi szakoktatás összes kérdéseit, ideértve a tanulmányi és a vizsgálati rendszert egyáltalában, felkarolta volna. Nélkülöztük ezt nemcsak azért, mivel felsőoktatásügyünk ez egyik legfontosabb s a közélet legtöbb és csaknem legkiválóbb életpályáira képesítést adó ágát mindenestre méltónak tartjuk arra, hogy közvetlenül az állami törvényhozás szabályozó hatalma alá állítsuk, nem is csupán azért, hogy a sűrű egymásutánban egymásra következő szabályozó miniszteri rendeleteknek, különösen a nem teljesen szakértő ember előtt, valóban nehezen megismerhető útvesztőjéből, egy egységes törvényhozási intézkedés útján eszközözlendő szabályozással, kijuthassunk, de nélkülöztük ezt azért, hogy — mint pl. a jogakadémiák kérdése — számos fontos kérdés, mely hosszabb idő óta mintegy függőben tartatik s e függőben való tartásból talán hátrányt szenvedni is kénytelen: végleges eldöntés elé kerüljön.

A mily őszinte örömmel és a mindjobban fokozódó szükség érzetében: biztató reménnyel néztünk Nagyméltóságodnak jelzett törekvése és céljai elé, tagadhatatlanul oly nehezünkre kell esnie annak, hogy a közbejött körülmények, a felmerült akadályok nem tették lehetővé azt, hogy a törvényjavaslat csakugyan olyan alakban készüljön el,

vagy legalább is olyan alakban kerüljön nyilvánosságra, a mint azt eredetileg tervezni méltóztatott, t. i. a tanulmányi és vizsgálati rendszer egészét felkaroló törvényjavaslat alakjában, vagyis olyan alakban, a melyben azt úgylátszik még Nagyméltóságodnak a közoktatás állapotáról szóló XXVII-ik jelentése is tervezte, mikor azt mondotta, hogy: „a jogi szakoktatás rendezésére vonatkozó törvényjavaslat az igazságügyminiszteriumban tárgyalás alatt áll s a tárgyalások befejezése után lesz szerencsém azt a törvényhozás elé terjeszteni“.

Tudjuk jól, hogy Nagyméltóságodat csupán nyomós okok készthették arra, hogy kitűzött eredeti tervétől eltérjen s csupán „az elméleti jog- és államtudományi államvizsgálatról“ elkészült törvényjavaslatát terjeszszé a törvényhozás elé. Mi sem áll tőlünk távolabb, mint, hogy ne a legteljesebb megnyugvással vegyük Nagyméltóságodnak ezt az eljárását is s az elé, mint minden egyéb lépése és törekvése elé is, ne a legteljesebb bizalommal tekintünk; de el nem hallgathatjuk, hogy kétségtelenül sokkal nagyobb örömmel láthattuk volna azt, hogy ha ezt az oly felette régen nélkülözött és óhajtott egész törvényjavaslatot tudhattuk volna majdan törvényhozásunk asztalán. Azt hiszszük, hogy ha sokkal több nehézségbe és időbe került volna is annak megalkotása, de bizonynyal sokkal alaposabban is oldhatta volna meg feladatát az a törvény, a mely a tanulmányi és a vizsgálati rendszer teljes egészét felkarolva: azt, szerves egészként, egymással összekapcsolva s kölcsönös egymásra — hatásának teljes mérlegelésével igyekezett volna megoldani.

Habár ez a körülmény — sajnálatunkra — be nem következhetett, s ha ilyképen ezúttal csak az elméleti jog- és államtudományi államvizsgálatról szóló törvényjavaslat-tervezet fekehetik előttünk, melylyel kapcsolatban Nagyméltóságodnak több, tervezett s a megalkotandó törvény felhatalmazása alapján — rendeletileg — tényleg életbe is léptetendő intézkedéséről nyerünk előzetes tájékoztatást: ez nem gátolhat meg bennünket abban, hogy azzal a legteljesebb bizalommal, a melylyel Nagyméltóságodnak tanügyünk javítására irányuló nemes törekvéseit mindenkor figyelemmel kísértük és környeztük, őszinte elismerésünkkel kapcsolatban, kifejezzük egyszersmind igaz hálánkat ezért a lépésért, a mely kétségtelenül felette jelentékeny eredményeket fog létrehozni jogi oktatásügyünk terén s a mely nem egy vizásságon lesz hivatva segíteni.

Értésünkre esvén az az eléggé nem helyeselhető s szintén csupán elismeréssel említendő körülmény, hogy Nagyméltóságod szives volt e kérdéses törvényjavaslat-tervezetet az egyetemek jogi és államtudományi karainak, nemkülönbén a közvetlen rendelkezése alatt álló jogakadémiáknak is megküldeni, valamint értésünkre esvén az is, hogy a testvér protestáns vallásfelekezet, négy jogakadémiáját illetőleg, szintén megkapta és érdemlegesen tárgyalni is kezdte a javaslat-tervezetet, sőt ismervén a kolozsvári Ferencz József m. kir. tudományegyetem jog- és államtudományi karának erre a javaslatra nézve szerkesztett előterjesztését, nemkülönbén az ev. ref. egyetemes tanügyi bizottság szakelőadójának ugyancsak erre nézve készült előadói javaslatát: mi is szükségét láttuk annak, hogy a mi oly hűséges szolgálatkészséggel szeretett jogakadémiánk nevében és szempontjából, — mely hazai ág. hitv. ev. vallásfelekezetünknek egyetlen ilyen tanintézete, a melynek érdekeit azért szükségképen még melegebben és még bensőbb odaadással kell keblünkön viselnünk, — felkérjük egyházegyetemes felügyelő urunk ő Méltóságát arra, hogy a javaslat-tervezetet karunk számára is megszerezni sziveskedjék, hogy erre nézve a mi szerény és kizárólag a jogi oktatásügy benső szeretetéből eredő s annak, valamint — annak keretében — tanintézetünk érdekeinek előmozdítását célzó észrevételeinket megtenni bátrak lehessünk.

Így jutott, teljesen bizalmas közlésképen s csupán kézirat gyanánt, a mi kezeink közé is el a törvényjavaslat-tervezet, a melyre vonatkozólag, beható áttanulmányozás és megbeszélés alapján — azt nagyon természetesen, szorosán bizalmasan közlöttnnek tekintvén — van szerencsénk észrevételeinket az alábbiakban kifejtani.

Nagyméltóságod kegyes engedelmével észrevételeinket két fő részre szándékozunk osztani, és — A) alatt — elsősorban szólunk a törvényjavaslat-tervezetről, illetve az abban célba vett reformokról; — B) alatt pedig — másodsorban kifejtjük vallásfelekezetünk ez egyetlen jogakadémiájának: az eperjesi ág. hitv. ev. jogakadémiának e javaslat keretében felmerülő szempontját.

A)

A törvényjavaslat-tervezetre vonatkozólag óhajtván alázatos észrevételeinket és illetve javaslatainkat megtenni: a leghelyesebbnek látjuk, ha a tervezet indokolásában, bevezetéseken, megjelölt azt a hét főreformot vesszük egyenként szemügyre, a melyekben a kérdéses javaslat-tervezet a jelenleg érvényben lévő rendszertől eltér és ezekhez a főpontokhoz fűzzük hozzá igénytelen megjegyzéseinket, illetve javaslatainkat.

I. A tanidő szabályszerű tartama hét félév lesz.

Azok előtt, a kik jogi oktatásügyünk történetét ismerik, jól ismert az a fokozatos törekvés is, a melylyel az e tanulmányok elvégzésére szánt időt, az eleintén több tanintézetnél csupán egy évben megállapított időről két, majd három s végül négy esztendőre emelték.

Minél inkább kezdett háttérbe szorulni az a felfogás, mely régibb jogi oktatásügyünket annyira jelezte, hogy a hazai jogok ismeretét nem annyira a jogtanítással foglalkozó tanintézetek falai között, hanem inkább a gyakorlati élet terén — a joggyakorlatban — kell elsajátítani s minél inkább fejlődött a jogélet és táultak annak körei, valamint minél inkább növekedett a tételes joganyag terjedelme s minél inkább gyarapodott az a követelés, a melyet a jogi tanulmányokat elvégezőknek, szakkészültségük mellett, azoknak más tudományágakban való jártasságukra nézve is hangoztattak, — így minél inkább látták a szükségét annak, hogy a jogtudományokkal foglalkozó kellő figyelmet szenteljen az összehasonlító jog- és államtudományi ismereteknek s a bölcséleti-, történeti-, orvosi stb. tudományok bizonyos mértékben való elsajátításának is: annyival inkább megszilárdult az a meggyőződés, hogy a jogi tudományok elsajátítására szentelt időtartam egyre növelendő, mígnem a négy évi tanfolyam rendszerét, a melyet a jogakadémiákra az 1874-ik évi szabályzat mondott ki általánosan, olyannak tekintették, mint a mely a szükségletnek a leginkább megfelel s mint a mely — szemben a külföldi jogi szakoktatási rendszerekkel is — a legalkalmasabbnak mondható. S ha ennek a négyéves rendszernek a behozatala egy-egy jogakadémiánál, anyagi szempontokból, jelentékenyebb nehézséggel járt is, e tanintézeteknek érdekesen szép történetéből tudjuk, hogy a jogakadémiák a legnagyobb erőmegfeszítéssel siettek áttérni erre a rendszerre, a melyet a teljes jog- és államtudományi karoknál mellőzhetetlen ismérvnek és kelléknek tekintettek. A tapasztalás pedig tényleg meggyőzhette a jogi oktatásügy terén foglalkozókat, vagy jártasokat arról, hogy a négyéves, azaz nyolcz féléves tanidő feleslegesen hosszúra nyújtottak egyáltalában nem mondható, különösen akkor nem, ha a saját tudásának érdekét eléggé keblén nem viselő tanuló-ifjúságra nézve nincsen meg a jogtanítással foglalkozó tanintézetek kezében a szükséges mód és eszköz arra, hogy az egész tanidőnek, az ifjúság által leendő teljes lelkiismeretességgel való kihasználását biztosítani tudják.

Ennek legmegdönthetlenebb bizonyítékeképpen hivatkozhatunk arra az általában tudott körülményre, hogy mikor az 1889: VI. t.-cz. (14. §.) kimondotta, hogy az egyéves önkéntes katonai szolgálat ideje tisztán a katonai kiképzés céljainak van fentartva, mikor tehát az önkéntes katonai szolgálatot teljesítőknek nem állott többé módjukban az, hogy egyszersmind jogi tanulmányaikat is folytathassák s arról jött szó, hogy vajjon a tanulmányok tekintetében a kedvezményt, az ily szolgálatot teljesítő ifjaknak, milyképen adják meg: a legtöbb jogi- és államtudományi kar határozottan annak a nézetének és meggyőződésének adott kifejezést, hogy ezt a kedvezményt különösen egy módon nem tanácsos megadni és pedig éppen azon a módon, a mely céloztatott és a mely az 1889: XXVI. t.-cz.-ben aztán tényleg életbe is lépett, t. i. a tanulmányok folytatására szánt időnek a megrövidítésében. Kifejtették a jogi tanintézetek ebben a kérdésben azt, hogy nem forog fenn semmi ok arra, hogy a négy évet a jogi tanulmányok elvégzésére soknak tartassuk, hogy tehát abból hármily részt is elengedhetőnek vegyünk; arról nem is kívánván e helyütt említést tenni, hogy annak idején ez ellen az általában úgynevezett hét féléves rendszer ellen milyen egyéb kifogásokat hoztak volt fel.

Az ennek daczára életbeléptetett hét féléves rendszernek, — az eddig elmúlt idő alatt, — mint a hogy ez már az 1891-ben, az egységes jogi államvizsgálatok tárgyában, a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumban tartott szaktanácskozmányban, nemkülönben az 1896-ban tartott közoktatásügyi kongresszuson és végül több tanintézetnek a magas miniszteriumhoz intézett feliratában, valamint az irodalomban is kellőképpen kifejezést nyert, meg nem felelő voltát teljes mértékben tapasztalhattuk. E hét féléves rendszer tarthatatlan volta kellőképpen hangsúlyozva és okadatolva van a törvényjavaslat-tervezet 3. §-ához fűzött indokolásban, a mely indokolás magában véve is teljes mértékben kivívta elismerésünket és helyeslésünket. Mi azonban ebből az indokolásból kevésbbé tudunk arra a következtetésre jutni, hogy ezek alapján tehát a hét féléves rendszert általánosítsuk és ezt tegyük szabályszerű rendes tanidővé, mert határozottan hiszszük, hogy helyes csak az lenne, ha a hét féléves rendszer végleges megszüntetésével: visszatérnénk az 1889: XXVI. t.-cz. megalkotásáig fennállott rendes tanidő rendszeréhez, t. i. ha megtartanók a ma is szabályszerű nyolcz féléves tanidőt. Hiszszük pedig ezt azért, mert — eltekintve attól, hogy felette szokatlan az a rendszer, a mely nem teljes tanévek szerint állapítja meg a tanulmányokra szükséges időt — és mert úgy hiszszük, hogy a tanidő ilyen csökkentése, szemben azzal, hogy a felsőbb

tanulmányok többi ágaiban általában négy, sőt öt év a tanulmányi idő, — csupán még nagyobb mértékben elvonná és a jogi pályára ösztönözné a tanuló-ifjúságot: komolyan azt tartjuk, hogy egyáltalában nincsen okunk arra, hogy épen most szállítsuk le a tanidő tartamát, a mikor a közélet a jogi és államtudományi tanulmányokkal foglalkozókkal szemben igazán egyre fokozottabb követelményekkel lép fel, a mikor egyre fejlődő és hatalmasan gyarapodó joganyagunk valóban úgy a tanártól, mint a tanítványtól a tanidőnek minél teljesebb kihasználását követeli és a mikor a jogi oktatásügy terén szükségesnek jelzett reformokat kétségtelenül azért tudjuk óhajtani, hogy általuk a szakkészültségnek a színvonalát emeljük.

Megvalljuk, hogy nem vártunk semmi jót a hét féléves rendszernek az 1889: XXVI. t.-cz. értelmében eszközölt behozatalától, de arra igazán nem is gondoltunk volna, hogy a tanidő leszállításának ez a rendszere, a mely egyéb okokból is meg nem felelőnek bizonyult, hogy ez — mondjuk — egyszerre általánosíttassék.

Alázatos javaslatunk ennél a pontnál tehát az, hogy a hét féléves rendszer célbavett általánosításának mellőzésével: szabályszerű tanidőnek minden hallgatóra nézve kivétel nélkül a nyolcz félév állapíttassék meg.

Itten megjegyezzük azt, hogy ha más államokban is nélkülözni tudják azt a rendszert, hogy az önkéntes katonai szolgálatot teljesítőket a tanulmányi idő elengedésével kárpótolják, ha nélkülözni tudják ezt pl. a társországok jogi oktatásának terén is, akkor mellőznünk kell azt minékünk is; és pedig mellőznünk kell teljesen, már csak azért is, a mit a törvényjavaslat-tervezet 3. §-ának indokolása oly eléggé nem helyeselhetően mond, hogy t. i. „Nyilvánvaló, hogy a jogi tanulmányidőnek tartamában csakis az egyes tanulóknak buzgalma és előmenetele adhat megkülönböztetésekre jogos okot...” És ezen az alapon el nem hallgathatjuk abbéli aggodalmunkat, hogy a hét féléves rendszernek általánosítása esetleg ujabban szőnyegre fogja hozni azt a kérdést, a melyet törvényhozásunk is, épen az 1889: XXVI. t.-cz. megalkotásával jogosultnak ismert el, hogy t. i. milyen további kedvezményben részesüljenek a jogi tanulmányok tekintetében azok, a kik egyéves önkéntes katonai szolgálatot teljesíteni kötelesek, szemben azokkal, a kik ettől bármily oknál fogva mentesek?

Az e kérdés felmerülhetése, sőt bizonyynyal bekövetkezendő felvetése tekintetében táplált aggodalmunk, hogy nem teljesen alaptalan, azt bizonyítja maga a törvényjavaslat-tervezet indokolása is, a mely ezzel a kérdéssel máris foglalkozni kíván, illetve azt máris érinti.

A törvényjavaslat-tervezet 1. §-ának 3-ik bekezdése ugyanis azt a rendelkezést tervezi, hogy „az eredménytelenül megkísérlett vizsgálat ismétlésének előfeltételül megállapítható az is, hogy a jelöltet bizonyos tárgyaknak egy újabb féléven át való hallgatására lehet kötelezni“. Az indokolás szerint ez az intézkedés azokra nézve foglalhatna helyet, a kiknek „sikertelenül megkísérlett államvizsgálata fölötte nagy hanyagságukról tesz tanúbizonyságot“. Azonban ugyancsak az indokolás azt jelzi, hogy ez a rendelkezés esetleg úgy lenne életbeléptetendő, hogy „az ne legyen alkalmazható azokkal szemben, a kiknek már az 1889: XXVI. t.-czikk alapján joguk lenne arra, hogy a végbizonysítványt — a tanulmányi rend követelményeinek megfelelőleg — végzett hét félév alapján megkapják“. Szóval azok, a kik egyéves önkéntes katonai szolgálatot teljesítenek, esetleg nem volnának arra szoríthatók, hogy vizsgálatuk sikeretelensége esetén, egy újabb félévben az illető nem sikerült vizsgálat tárgyait pótlólag hallgassák. Tartozó őszinteséggel és nyíltsággal ki kell jelentenünk, hogy ezt az elvet kevésbé tudjuk helyeselni. Ha arra az álláspontra helyezkedünk, hogy tényleg csakis a hallgatók buzgalma és előmenetele lehet irányadó a közöttük teendő megkülönböztetésnél, akkor — önkéntes katonai szolgálatuktól — tehát egy teljesen kívülök fekvő és a jogi oktatásügygel kapcsolatban egyáltalában nem lévő körülménytől tenni függővé azt, hogy vajjon ők erre a pótló félévre szoríttassanak-e, vagy nem — igazán nem lehet helyes!

Ehhez járul az, hogy azok a vizátságok és méltánytalanságok, a melyek a jelenlegi hét féléves rendszerrel velejárnak, mellőzhetetlenül előfordulnának a kedvezményadásnak ennél a rendszerénél is. Így, ha a jogi tanulmányokkal foglalkozó hallgató olyan ifjúkorban van, hogy tanulmányainak bevégezése idejéig — a mi a védkötelezettség kezdő időpontjának az 1889: VI. törvényczikkben történt elhalasztása óta oly igen gyakran előfordul — be nem soroztatik: ebben a kedvezményben nem fog részesülhetni. Abban az esetben pedig, ha tanulmányainak bevégezése és államvizsgálatának letétele utánra hagyja az önkéntes katonai szolgálatot, — mivel azt hiszszük, hogy, mint jelenleg, e kedvezményben való részesülésre elég lesz a besoroztatás igazolása, — és ezen a czímen arra a pótló félévre szoríttatni nem fog, s aztán a katonai szolgálat megkezdése után derül ki e szolgálatra való alkalmatlansága és áll elő védkötelezettségének teljesítése alól való felmentésének szüksége: ő ebben a kedvezményben részesülni fog, a nélkül, hogy katonai szolgálatot, legalább a megállapított egy évi — illetve mozgósítás esetén félévi — idő alatt tényleg teljesített volna, — a mi mindenestre olyan

méltánytalanság, a melyet jóvátenni sem lehet. Azt sem hagyhatjuk említés nélkül, hogy a kedvezménynyújtásnak ez az alakja épen a szakkészültség érdekével áll a legkevésbé összhangzásban, mert a katonai szolgálat címén olyasvalamit kíván elengedni, a mit a szakkészültség érdeke — a vizsgálatokra kellően el nem készülteknél — egyenesen megkíván és szükségesnek jelez.

Javaslatunk az volna tehát, hogy az önkéntes katonai szolgálatot teljesítőknek esetleg nyújtandó kedvezményeket a beiratkozási és vizsgálati határidőknek, valamint az ösztöndíjaknak reájuk vonatkozó különleges megállapításában a most is szokásos kedvezményeken kívül figyelemre általában ne méltassuk s — nem reflektálva itt részletesebben arra az általunk is helyeselt javaslatra, hogy a méltányosnak mutatkozó kedvezmény esetleg a gyakorlatra szánt időnek egy félévvel leendő megrövidítésében állapíttassék meg, — szükségesnek tartjuk, hogy mindenkitől a szabályszerű teljes tanulmányi időnek — a nyolcz félévnek — az elvégzését követeljük meg.

Azt, hogy az alapvizsgálatnál, illetve az alapvizsgálatoknál — „és pedig itt, mint általánosan kötelező szabály“ — mondassék ki az, hogy ennek, illetve ezeknek sikertelensége esetén a vizsgálat ismétlésének feltétele az is legyen, hogy a jelölt bizonyos tárgyaknak egy újabb féléven át való hallgatására köteleztessék: teljesen helyeselni tudjuk s ezt a tervbe vett újítást a legmelegebben üdvözöljük. Egyáltalában egyedül helyes alapelvnek csak azt tekintjük, hogy egyetlen joghallgató se iratkozhassek be felsőbb tanfolyamra mindaddig, a míg az ezeknek alapját képező alapvető tárgyakkal való eredményes foglalkozásának bizonyítékát, sikerült alapvető vizsgálatával, nem adta. Ugyan el nem hallgathatjuk, miszerint tartunk attól, hogy ez a rendszer különösen a jogakadémiákon, a melyeken az alapvető vizsgálat vagy vizsgálatok összes tárgyai nem lesznek minden félévben előadva, a gyakorlati kivitelben némi nehézségekbe fog ütközni, mert természetesen az csak úgy lenne sikerrel alkalmazható, ha az illető ifjú nyomban a sikertelenül megkísérelt vizsgálat után ismételhette a kérdéses tantárgyak hallgatását.

E pótló félévnek hallgatását azonban, a mely lényegében az 1874-ik évi (12,917. sz.) szabályrendelet 42-ik §-a viszhangjának tekinthető, valamint a melynek előképe meg van adva a gyakorlati bírói vizsgálatra vonatkozó igazságügyi miniszteri szabályrendeletben (45,036—1891. I. ü. m. sz.) is, a mikor ennek 29-ik §-a kimondja, hogy az e vizsgálaton visszautasított jelölt a vizsgálatot csak úgy ismételhetheti, ha az újabb vizsgálati kérvény beadását közvetlenül megelőzőleg a megszabott (s hat hótól egy évig terjedő) időtartamon át joggyakorlaton volt, — bár intenióját mindenben helyeselni tudjuk s bár — mint jeleztük — az alapvető vizsgálatnál vagy vizsgálatoknál okvetlenül alkalmaztatni is kívánjuk, az államvizsgálatnál nehezen képzelhetjük előjöhethetőnek.

Az államvizsgálatot, — ha ezt a szokásos megkülönböztetést itt is megteszszük, — nem tanulmányi, hanem képesítő vizsgálatnak tekintik, tehát olyannak, a mely az alapvizsgálatoktól eltérően, — a tanulmányokkal szoros összefüggésben nem áll. Ezt bizonyítja az a körülmény, hogy erre a vizsgálatra, — mint az 1883-ik évi szabályzat óta jelenleg, — úgy ezután is csak a végbizonyítványnak (absolutorium) elnyerése után, tehát a jogi tanulmányok teljes elvégzése után, lehet jelentkezni. És ezt bizonyítja az a körülmény is, hogy a törvényjavaslat-tervezet a vizsgálatok bizottságait, — bár azoknak a jogi tanintézetek tanáraiból kinevezett tagjai is lesznek, — a tanintézeteken kívül s azokkal teljes összefüggés nélkül kívánja szervezni.

Mi, — mint előbb jeleztük, — bármennyire tudjuk is a tervezett reform intenióját helyeselni: mégis nehezen tudjuk elképzelni, hogy azt az ifjút, a kinek tanulmányai teljes elvégzéséről érvényes bizonyítványa van, s a ki talán épen ennek alapján már valamely állást el is nyert, pótlólag még e tanulmányok kiegészítésére utalja a vizsgálati bizottság és pedig utalja egy olyan bizottság, a mely a tanintézeteken kívül szerveztetvén, részben, sőt lehet, hogy épen nagyobb részben, nem a tudományos, hanem a gyakorlati életpályák férfiaiából alakult s a mely ezért talán kevésbé is lehet illetékes arra, hogy a végzett és bevégezett tanulmányok kiegészítését, egy tanintézet érvényesen kiállított végbizonyítványával szemben, — különösen akkor, ha a tanulmányok szabályszerű elvégzéséhez a főtárgyakból a sikeres colloquiumok is meg lesznek kívánva, — megkövetelhesse.

Nem jelentéktelen nehézségű kérdések merülnének fel, nézetünk szerint, e rendszer behozatalának esetén, arra nézve is, hogy pl. az ilyképen pótlólag beiratkozottak rendes-, vagy rendkívüli hallgatóknak volnának-e tekintendők s alá esnének-e a tanulmányok szabályszerű folytatásához mindenben megkívánt feltételeknek, vagy nem?

Különben talán helyén való, ha arra is hivatkozunk itt, hogy az 1883: XXX. t.-cz. 27-ik §-a az érettségi vizsgálatokon teljesen elbukottaknál sem követeli meg a tanév ismételt hallgatását.

II. és III. A két u. n. alapvizsgálat helyébe egy u. n. alapvető-vizsgálat lép, és egyes tárgyakból gyakorlatok szerveztetvén, az azokban való, illetőleg a kolloquiumokban való részvétel kötelezővé tétetik.

A jogtanítással foglalkozó legrégebb tanintézetek — tudvalevőleg — általában a félévenként teendő vizsgálatok rendszerét ismerték, az illető félév alatt elvégzett egész tananyagból. A „Ratio Educationis“ (1777.) — eltekintve a nagyobb ünnepélyességekkel összekötött s csupán a legjobb tanulók vitatkozásainak meghallgatására tartott — egész évi vizsgáktól, szintén a félévi rendes vizsgálatok rendszerét tette magáévá. Az 1850. és 1855. évi rendeletek szintén e rendszer mellett foglaltak állást s ez a rendszer maradt meg alkotmányunk új életreébredésénél is. E félévi vizsgálatokon kívül volt előszabva, ez időszak reformjában, a negyedik félév végére az u. n. jogtörténeti államvizsga, míg a tanfolyam elvégzése utánra következett a bírói és az államtudományi államvizsgálat. A bifurcáció rendszerének alapjára fektetett 1874. évi tanulmányi és vizsgálati reform a két alapvizsgálatot és a jogtudományi és államtudományi államvizsgálatot létesítette, előbbi kettőt az első-, illetve a második tanév végére szabván kötelezően elő: az államvizsgálatokra nézve eredetileg megengedte azt, hogy a tetszés szerint választott sorrendben hallgatott jog-, illetve államtudományi tanfolyamra a harmadik év végén a tanuló az ennek megfelelő államvizsgálatot letehesse, a mely engedély a jogakadémiák s különösen a protestáns vallásfelekezetek által fentartott jogakadémiák szervezeti szabályaiba úgy ment át, hogy a harmadik év végén az ez év alatt hallgatott tanfolyamra következő államvizsgálat kötelezően le volt teendő. Az 1883. évi szabályzat végre, az alapvizsgálatok számára és idejére vonatkozó rendelkezéseket érintetlenül hagyván: az államvizsgálatokra való jelentkezést csupán az elnyert végbizonyítvány alapján mondotta lehetségesnek; tehát a harmadik tanév végén a vizsgálat letehetését megszüntette.

E jelenleg is érvényben lévő rendszer behozatalával, a jogtanítással foglalkozó tanintézetek sajnálattal tették azt az általában észlelt s úgy az 1891-ik évi miniszteri szaktanácskozmányban, mint a miniszteriumhoz intézett felterjesztésekben és végül az irodalomban is sokszor hangsúlyozott tapasztalást, hogy az a körülmény, hogy a harmadik tanév végére vizsgálat előszabva nincsen, a tanuló-ifjúság szorgalmára és előmenetelére káros hatásúnak tekintendő. Hosszas tanári tapasztalataink alapján állítjuk mi is, hogy míg a két alapvizsgálatot megelőző tanévek alatt az ifjúság átlaga az előadások látogatásában és a tanulmányokban való előmenetelben általában kielégítő, sőt nagyrésztben a legszebb és legörvendetesebb eredményt tanúsítja: addig a harmadévi hallgatóinak átlaga — s ezek között sokszor az egyébként legjobb tehetségű és szorgalmú ifjak is — úgyszólván semmi komoly munkát nem végez s az előző években teljesen kifogástalan, sőt kitűnő előmenetelű hallgatók is ez alatt az év alatt általában jelentékenyen hanyatlanak. Ezt a tapasztalásunkat bizonyynyal megerősíti a jogtanuló-ifjak szüleinek és illetve gyámjainak e téren szerzett meggyőződése is, úgy, hogy mi teljes mértékben magunkévá kell hogy tegyük Stein L.-nek azt a mondatát, a melyet dr. Herich K. jogászgyűlési előadásában (1889. november 23-ikán) olyan meggyőzően idézett, hogy t. i. „csupán a vizsga biztosítja a tantárgy szorgalmas tanulását!“

Ez oknál fogva természetes tehát az, hogy mi nem láthatjuk örömmel a jogi vizsgálatok számának csökkentését, mert attól tartunk, hogy ez nem fog kedvező eredményekre vezetni s tanuló-ifjúságunk átlagos készültségét is, — a mit pedig a reform útján csak emelni óhajtunk, — csökkenteni fogja. Mi, megvalljuk, sokkal inkább örvendénk a vizsgálatok számának emelése felett s különösen a felett, a mi az 1891. évi miniszteri szaktanácskozáson javasoltatott is, ha tanrendszerünk a harmadik tanév végére is kötelező vizsgálatot szabna elő.

Az alapvető vizsgálat összevonása mellett a törvényjavaslat-tervezet indoklásának 3-ik §-ában felhozott annak a legkiválóbb érvek erejét, hogy az államvizsgára való előkészülésre kevesebb idő ne fordítottassék, mint az alapvizsgálatokra való előkészülésre, lerontja az az előbbieken kifejtett nézetünk, a mely szerint a nyolcz szabályszerű félévi rendszerét véljük továbbra is megfelelőnek és meg is tartandónak.

Különben is a készülés idejének aránytalanságát még a hét féléves rendszernél is jelentékenyen csökkenti az a körülmény, hogy az államvizsgálat nem lenne nyomban a hetedik félév elvégzése után leteendő, hanem erre a tanintézetektől és a tanulmányoktól elválasztott vizsgálatra az ifjak — úgy, mint jelenleg is, — a tanulmányok elvégzése után később is jelentkezhetnének, a mikor elméleti, sőt esetleg gyakorlatilag tovább folytatott tanulásuk útján, készültségük mértékét fokozták.

Szükségesnek tartjuk azonban azt is, hogy reámutassunk arra a viszásságra, a mely meggyőződésünk szerint az alapvető vizsgálatnak a harmadik s az államvizsgálatnak a hetedik félév végére leendő előszabásával abban a tekintetben járna vele, hogy ennek folytán a vizsgálati rend a vizsgálatok szabályszerű idejét általában a téli félév végére, tehát januárra vagy februárra tenné át.

Mi kétségtelenül tapasztaljuk azt, hogy a nyári vizsgaidő az ifjak készülése s tanulmányaikban való buzgólkodása szempontjából, természetesen megfelelőbb. A szép tavaszi és kora nyári napok reggelén az ifjak — rendszerint a szabadban — sokkal szorgalmasabban és eredményesebben foglalkoznak tanulmányaikkal, mely foglalkozás, legyen az akármilyen hosszú ideig tartó, vagy akármilyen megerőltető is, bizonynyal sokkal kevésbé árthat a szellem és a test egészségének, mint a téli sötét napok alatt, a szűk lakások sokszor egészségtelen falai között, gyér világítás mellett folytatott tanulmányozás. Mi, — különösen épen korunkban, a mely, nevelési és oktatás-ügyünk keretében, oly helyesen, annyi beható figyelmet tud és kíván is szentelni nemcsak a tanuló-ifjúság egészsége megóvásának, hanem annak is, hogy ez minél teljesebben ki is fejlesszék, — már magának ennek az egy szempontnak a meggyőző erejét is elégségesnek tartjuk arra, hogy a téli vizsgálatok szabályszerűségét behozni kívánó rendszert kevésbé tartsuk elfogadhatónak.

Azonban az se hagyható figyelmen kívül, hogy a téli vizsgálatok rendszerénél jelentékeny hátrány fog mutatkozhatni abból is, hogy a nagy szünet nem ide esvén, azaz nem közvetlenül a téli félévet záró vizsgálatra következő: az a nagy előny, hogy a vizsgálatra következő nagy szünetben, a vizsgálaton képesítettnek nem talált ifjú, — esetleg minden tanulmányaira háramló hátrány nélkül, — kipótolhassa tudásának hiányosságát, el fog esni. Mi mostan is határozottan azt a meggyőződést valljuk, hogy azok, a kik a júniusi határidőben tevén alapvizsgálataikat s ezeken nem képesítettven, a szeptemberi határidőre utasítatnak: a szünet folyamán, rendesen teljesen kielégítőleg, sőt sokszor igen jól tudnak elkészülni, ellenben azok, a kik szeptemberben buknak el, átlag már készületlenebbek a további tanulmányok folytatásával egyidejűleg végezett tanulásuk alapján; arra nem is kívánván reflektálni, hogy az ilyen pótló-, vagy ismétlővizsgálatokra való készülés, tapasztalásunk szerint, egyszersmind határozott hátrányára van a tovább folytatott tanulmányok ügyének is, s mint a miniszteri indokolás 3-ik §-a is oly helyesen mondja: ez „a tanulmányi érdekek rovására eső állapot.”

Aggodalmunk van az alapvető vizsgálat tárgyainak a csoportosítására vonatkozólag is, mivel, jelenlegi tapasztalataink szerint, az első alapvizsgálat tárgyai most is eléggé terjedelmesek arra nézve, hogy újabb tárggyal ne szaporíttassanak. Az egyházjognak e vizsgálat tárgyai közé való felvétele mindenesetre jelentékenyen kiterjesztené a vizsgálat körét s sokban fokozná a tanuló-ifjúság feladatának nehézségét. Mi ugyanis mindenesetre azt tartjuk óhajtandónak, hogy a magyar alkotmány és jogtörténet ne csupán úgy szerepeljen, mint az európai jogtörténetnek járuléka, hanem úgy, — a mint azt a 21,442—92. sz. min. szabályrendelet állapította volt meg, — hogy t. i. az európai jogtörténelemmel egyenlő terjedelemben kérdeztessék ezután is. Ezt mindenesetre megköveteli az az eléggé nem helyeselhető irány is, a mely a törvényjav.-tervezet indoklása szerint (1. §.) arra utal, hogy „az általános polgári törvénykönyvnek megalkotásával a jogi képzésnek súlypontja kétségen kívül a magyar magánjogra fog átmenni.”

El nem hallgathatjuk azt sem, hogy nem vagyunk teljesen meggyőzve annak helyességéről, hogy a jogbölcséletet az alapvizsgálat tárgyai közül kihagyjuk. Nézetünk szerint a jogbölcséletet ugyanannak a célnak a szempontjából kell tanítanunk, mint a melynek figyelembe részesítésével a római jogot tanítjuk, t. i. az általános jogi fogalmak kifejtésének s a helyes jogászi gondolkodás elsajátításának és megismertetésének céljából. Ha a jogbölcséletet vizsgálati tárgynak továbbra is megtartanók, a mit óhajtandónak tekintünk, akkor ezt kellene az egyik alapvizsgálat tárgyai közé sorolnunk. Jogtanuló ifjúságunk figyelme különben is eléggé el van terelve a bölcséleti tárgyakról s így ha a politika is megszűnik az önálló vizsgálati tárgyak sorába tartozni: annyival inkább óhajtandó az, hogy a jogbölcsélet ily tárgy gyanánt továbbra is megmaradjon. Szükségét különben maga a miniszteri indokolás is elismeri, mikor kilátásba helyezi azt, hogy ennek legalább története „bő óraszámban kötelező tárggyá” fog tétetni.

Megfontolandónak tekintjük különben még azt a kérdést is, — a mi az 1891-ik évi miniszteri szaktanácskozmányon is elfogadtatott, — hogy nem volna-e megfelelőbb a nemzetgazdaságtannak és a statisztikának az államvizsgálati tárgyak sorából való elhagyása, ellenben, egész terjedelmükben, az alapvizsgálati tárgyak sorában leendő meghagyása, illetve belefoglalása? Mi úgy véljük, hogy annak a megkülönböztetésnek az alapján, a melyet a tanulmányi- és a képesítővizsgálatok között tenni szoktunk, ez megfelelőbb és helyesebb volna.

Hogy az alapvizsgálatok összevonása a külföldi egyetemek látogatására vonatkozólag volna előnyösebb, arra nézve azt hisszük, hogy ezt az érvet meggyöngíti az a körülmény, hogy ez az összevont vizsgálat nem a tanévek végére, hanem a harmadik félév végére van tervezve s ez a körülmény alig fog előmozdítólag hathatni a külföldi egyetemek látogatására nézve. A vizsgálatok száma és azok letételének kényszere pedig szerény meggyőződésünk szerint, nem áll ellentétben azokkal a előnyökkel, a melyek a tanszabadsággal vele járnak.

Ezzel a kérdéssel kapcsolatban a legmelegebben üdvözljük a törvényjav.-tervezetnek azt a célbavett újítását, amely a kötelező gyakorlatoknak és a kötelező kolloquiumoknak a behozatalát tervezi. Ezek mindenesetre olyan reformok fognak lenni, amelyekről a legjobbakat remélhetjük. Ebben a biztos reményünkben csupán megszilárdít bennünket az e tekintetben eddig is tett tapasztalás.

Jogakadémiáinkon — pl. az eperjesi jogakadémián fennállott u. n. „Tarcza vármegye” képében — a gyakorlatok rendszere régi időktől fogva épen olyan ismeretes, mint a milyen szokásban van a jelenben is és pedig különösen a tételes-jogi tárgyak tanítása keretében, nemkülönben mint a milyen ismeretes — a különféle képen megállapított consequentiákkal — a kolloquiumokban való részvétel kötelező volta általában.

Megjegyezzük, hogy ezeknek a megszigorításoknak az életbeléptetése a jogakadémiákon semmiféle jelentékenyebb nehézségbe ütközni nem fog, már csak azért sem, mert ezek máris fennállanak azoknak csaknem mindenikén, de kétségtelenül jelentékenyebb lesz e tekintetben a nehézség, különösen fővárosi egyetemünk jog- és államtudományi karán, amelyen az ifjúság túlságosan nagy száma folytán beállott egészségtelen állapotok általában ismeretesek, sőt ezek az állapotok igen hív és a valóságnak megfelelő ecsetelést nyertek épen magában a törvényjav.-tervezet 3-ik §-ának indolában is. A mint ezeknek az állapotoknak a tarthatatlansága s megszüntetésük okvetlen szükséges volta kétségtelen immáron mindenki előtt: úgy komolyan kell gondoskodnunk arról, hogy a reform létesítésénél olyan utakat és módokat jelöljünk meg, amelyek teljesen alkalmasak lesznek a célbavett eredmény elérésére, nehogy a reform csupán a papíron legyen meg s a gyakorlatban mutatkozó nehézségek folytán, ne legyen keresztülvihető. Így pl. valamely tanintézetnél mit sem jelent a beiratkozásnál a személyesen megjelenés kötelezettsége, vagy az előadások látogatására irányuló kötelezettség, ha a hallgatók túlságosan nagy száma miatt esetleg ebben a tekintetben az ellenőrzés nem gyakorolható. Vagy pl. mit sem jelent az a szabályzat, hogy a vizsgálatokon a bizottság tagjainak együttes jelenléte van megkövetelve, akkor, ha a vizsgálatok túlnagy száma miatt esetleg ez a szabályzat kivihetetlen. Azt tartanók tehát óhajtandónak, ha úgy a gyakorlatok behozatalánál, mint illetőleg a kolloquiumok kötelező voltánál az összes főtárgyakra vonatkozó kimondásánál, jóeleve történnék gondoskodás arról, hogy ezek a fontos reformok minden illetékes tanintézetünkben s különösen a fővárosi egyetemünk túlsúfolt jogi-karán is teljesen keresztül vihetők és tényleg életbe is léptethetők legyenek. Megfontolandónak tartjuk azt, hogy vajjon a törvényjav-terv. 6. §-ában tervezett adjunktusi intézmény életbeléptetése, amelyet a tanári sucsencia biztosítása céljából mi is felette jelentékenynek tartunk, ebből a szempontból, magában véve, célravezetőnek tekinthető-e?

IV. Az elméleti államvizsgálatra jogosító végbizonyítványoknak a jogakadémiák által leendő kiadása tekintetében a feltételek megállapíthatnak.

Ezek a feltételek a következőképp vannak tervezve: *a)* igazolása annak, hogy a jog- és államtudományi kar a tanulmányi és vizsgálati rendszerhez mindenben alkalmazkodik; *b)* igazolása annak, hogy — eltekintve az alkalmazásban levőkre vonatkozó átmeneti intézkedésektől, — nyolcz, az általuk ellátott tanszakok egyikére, hazai egyetemi magántanári képesítéssel bíró tanárunk van; *c)* s hogy e színvonalon állandó fenntartásuk anyagilag biztosított.

Ezek a szabályok, amelyek kitűnően a két róm. kath. joglyceumot, az ág. hitv. evangélikusok egy, és az evang. reformáltak négy jogakadémiáját illetik, intenciójukat tekintve: a legteljesebb mértékben helyeslendők s a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium valóban a legbensőbb elismerést és hálát érdemli azért, hogy ily hathatósan lép fel arra nézve, hogy az összes jog- és államtudományi karokat ilyképpen teljesen egyenlőkké és valóban magas színvonalúakká és egymással versenyképesekké tegye.

Még abban az időben, amikor a protestánsokra nézve kétségtelen alaptörvények nem biztosították a tanintézetek és különösen a felsőbb tanintézetek felállításának és fenntartásának fontos jogát: e tanintézetek létét, fennmaradását és felvirágoztatását a prot. vallásfelekezetek valóban egyik elsőrangú feladatuknak, érdekük által elengedhetetlenül szükségessé tett egyik legkiválóbb teendőjüknek tekintették. Igen érdekesen világítja meg ezt a törekvést pl. épen az a kezdeményezés, amely az eperjesi ágost. hitv. evang. Kollégiumnak megalapítására vezetett, amikor az 1660-as évek elején a világi protestáns elemek, u. m. a felsőmagyarországi vármegyék, szab. kir. városok s egyes fő- és köznemesek — mint evang. rendek — körében megindult mozgalom, az 1665. november 18-iki kassai gyűlés megtartására vezetett, amelyen az eperjesi Kollégium alapítását kimondták abból a célból, hogy az akadémiákra előkészítő ismereteken kívül kiváltképpen felsőbb fakultásokban is úgy elméleti, mint gyakorlati tudományokat tanítsanak.

Mikor aztán, a protestánsokra következett szomorú idők után, megalkottatott az 1791:XXVI. t.-czikk, a mely a bécsi és a linczi békekötések alapján szabályozta a protestánsok jogviszonyait s mikor ennek 5-ik pontja a két prot. vallásfelekezet jogai közé kifejezetten oda igttatta a felsőbb iskoláknak is, — kir. jóváhagyás mellett való, — állíthatását s ezekbe mestereknek, tanároknak, igazgatóknak s aligazgatóknak meghívását és elbocsátását, azok számának növelését és csökkentését, mindennemű iskoláik igazgatóinak avagy helybeli, felsőbb és legfelsőbb gondnokainak, felügyelőinek saját hitvallásúak sorából való választását s mind e jogok mellett beléigtatták törvénykönyvünk lapjaira, — a legfőbb felügyeleti hatalom alatt gyakorlandó — azt a fontos jogot is, a melyet így fejeztek ki: „rationem, normam, et ordinem docendi, atque discendi . . . ordinare“: — akkor odaadó buzgalommal és elég elismeréssel nem is illehető áldozatkészséggel tettek meg e vallásfelekezetek hívei mindent arra, hogy tanintézeteiknek s közöttük épen a jogtanítást is felkaroló felsőbb tanintézeteiknek a számát növeljék s ezeket a fejlődésnek és felvirágzásnak lehető magas fokára juttassák.

Tették ezt egyfelől abban a meggyőződésben, hogy saját jólfelfogott érdekeiket mozdítják elő, mert hiszen a vallásfelekezet által fenntartott felsőbb iskolákban és különösen az ezek által fenntartott s jogtanítással foglalkozó felsőbb tanintézetekben, a vallásfelekezet érdekeit megóvni képes és arra készséggel is bíró honfiakat nevelnek; de tették ezt abban az édes és a meghozott áldozatokat is elfeledtető megnyugtató tudatban, hogy ezáltal a vallásfelekezetek tanaiban alapelvvé emelt szabadelvű kutatást és így a tudományos előhaladást mozdítják elő, valamint, hogy mindezek által ilyképen előmozdítják nemzetünknek és hazánknak ügyét, jólétét és felvirágzását, a melyet saját ügyükkel teljesen egygyéforrottnak, teljesen azonosnak tudtak tekinteni szüntelen.

S csakugyan egymásután lobogtak fel a protestánsok híhűsége, tudományszeretete és hazafias áldozatkészsége által létesített tanintézetek szilárd oltárain azok a tiszta lángok, a melyek világosságot és meleget kívántak terjeszteni a honfiak elméjében és szívében. S ezeknek az oltároknak a fenntartói, valamint őrei és buzgó munkásai az önzetlen áldozatkészség szebbnél-szebb bizonyítékait oly bőségesen szolgáltatva: igyekeztek az állami teendők terheit magukra vállalni, nem is gondolva arra, hogy ezért elismerésre, megbecsülésre tarthassanak igényt.

Mi jól tudjuk azt, hogy épen napjainkban, a mikor a modern fejlődés terén oly hatalmasan haladó államunk alapelvvül ismeri azt, hogy a közczélok szabadelvű irányban való előmozdításánál az állami és társadalmi élet minden tényezőjének — és így elsősorban a különféle vallásfelekezeteknek is — buzgó közreműködését csupán köszönettel kell fogadni; nincs okunk ezeknek az érdemeknek a felemlegetésére, de meg nem tagadhatjuk azt, hogy csupán nemes büszkeség s a megnyugvás jóleső érzete töltheti el prot. vallásfelekezeteinket akkor, ha arra a dicsőséges múltra tekintenek vissza, a melyet az általános emberi s ennek keretében főképen a nemzeti kultúra elővitelére irányzott buzgó törekvésük felmutat, a mely annyi sok kiváló fiat adott már nemcsak magának a vallásfelekezetnek, hanem a hazának, a nemzetnek is, s a mely mindenestre biztos alapul szolgál arra nézve, hogy e téren készséggel felajánlott közreműködésüket minden oldalról a legteljesebb bizalommal és méltánnyal is fogadják.

Nem lehet a célunk az, hogy a protestáns jogi oktatásügy történetével itten behatóbban foglalkozunk.

Ellenben legyen szabad reámutatnunk arra, hogy hazai protestáns vallásfelekezeteinknél s így ágost. hitv. evang. vallásfelekezetünknel is, változatlan szilárdsággal áll fenn ma is az a meggyőződés, hogy tanintézeteik fenntartásának ügye legszentebb feladataikat képezi szüntelen s hogy erre vonatkozólag minden rendelkezésre álló s erre kinálkozó alkalmas eszközt készséggel vesznek alkalmazásba.

Ennek illusztrálására bizvást hivatkozhatunk a magyarországi ágost. hitv. evang. ker. egyháznak az 1891—93. évi egyetemes zsinaton hozott s Ő cs. és apostoli királyi Felsége által 1893. márczius 18-ikán szentesített alkotmányára is, a mely, a míg a 2-ik §-ban, Ő Felségének a Királynak legfőbb felügyeleti joga keretében, ujabban is biztosítja az országos törvényekben és a százados gyakorlatban gyökerező önkormányzatot s ennek alapján a vallást és az egyházat érdeklő összes ügyekben az önálló és szabad intézkedést, — ezzel szoros kapcsolatban a 3-ik §-ban határozottan kijelenti, hogy az egyház iskolai és jótékony intézetei, mint az egyház önfentartásának eszközei, az egyház testéhez tartoznak, a 4-ik §-ban pedig többek között azt a fontos kijelentést teszi, hogy: „az államnak valláserkölcsei céljai megvalósításában, nevelés, tanítás s a hitélet ápolása által közreműködik; — ezen közművelődési feladatának sikeres megoldása végett viszont igénybe veszi az államnak, részére országos törvényekben is biztosított, anyagi támogatását“.

Ugyancsak ezzel kapcsolatos az idézett alkotmánynak, ezt az elvet még határozottabban is kimondó az a rendelkezése, a mely a 193-ik §-ban jutott kifejezésre s

a mely szerint: „Nevelő- és tanintézetek felállítása és fentartása érdekében, az egyházi hatóságok állami és más polgári hatósággal is köthetnek szerződést.“

Mi abban a legkomolyabb és legszilárdabb meggyőződésünkben, hogy minden olyan intézkedés, a mely a jogakadémiák fennállását megszilárdítani képes, hatásukat és felvirágozásukat előmozdítja: teljesen egyértelmű a hazai tanügy s a nemzeti kultúra hathatós előmozdításával, azt valljuk, hogy ily fontos vidéki tudományos és kulturális gyűjtőpontoknak a fentartása, illetve kifejlesztése kétségbevonhatatlanul a legüdvösebb hatással lesz a jogtudomány szempontjából épen úgy, mint a nemzeti kultúra érdekeire egyáltalában. Ezért csupán a legnagyobb elismeréssel üdvözölhetjük a törvényjavaslat-tervezetet, valamint az azt benyújtó Nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztert azért, hogy oly komolysággal és annyi jóakarattal lépett sorompóba e tanintézetek megszilárdítása s az egyetemi jog- és államtudományi karok színvonalára leendő fejlesztése tekintetében. Ez a komoly és jóakarató segíteni-vágyás, nézetünk szerint, különösen kitetszik abból, a mit a törvényjavaslat-tervezet indokolásának 4-ik §-a a hetedik bekezdésben tartalmaz, a hol „magától értetődőnek“ mondatik az, hogy „a midőn oly felekezeti jogakadémiáról lesz szó, a melynek fentartása országos fontosságú érdekét képez ugyan, de a fentartók a kívánt színvonalat saját erejükből biztosítani nem képesek: úgy kifejezendő óhajukra a kormány bizonyára nem fog habozni a törvényhozásnál fedezetet kérni arra, hogy e fentartókat, a jelölt színvonal elérésére irányuló törekvésükben, a felekezeti középiskolák segélyezésére gyakorlatban lévő módozatuk alapul vétele mellett, a lehetőség szerint esetleg állami segélylyel támogassa“.

A törvényjavaslat indokolásában ilyképen kifejezésre juttatott ezt a felette fontos elvet, mely igen alkalmas módot nyújt arra, hogy a vagyoniilag kedvezőtlenebb helyzetben lévő protestáns vallásfelekezetek a kor követelményeinek megfelelő tökéletesebb módon is gyakorolhassák az 1791 : XXVI. t.-cz. által biztosított s a felsőbb iskolák fentartására irányuló és ezzel kapcsolatos alapjogukat, mi igen nagy horderejűnek tartjuk, elannyira, hogy valóban szerettük volna azt, ha ez a törvényjavaslat-tervezet indokolásának kezdetén felsorolt hét lényeges reform sorában egyenes kifejezést talált volna és mindenestre szerettük, sőt szükségesnek láttuk volna azt, ha ez az elv egyenes kifejezést talált volna magában a törvény szövegében is.

Erre vonatkozó szerény nézetünknek alapját nem csupán az a meggyőződés képezi, hogy itten egy olyan fontos, olyan jelentőségeltjes reformmal van dolgunk, a mely feltétlenül méltó és érdemes arra, hogy Corpus Jurisunk lapjain is megörökíttessék az a korszak, a mely ezt létrehozta, hanem az is, hogy a tanintézetek állami segélyben való részesítését eddig is elvileg mindig törvényhozási intézkedések mondották ki, illetve engedélyezték s saját igénytelen tapasztalásaink szerint is, annak, hogy jelenlegi jogakadémiáink egyike vagy másika ily államsegélyben részesüljön, épen ily általános törvényhozási felhatalmazásnak a hiánya képezte legfőbb akadályát. Mivel semmi ok se forog fenn arra, hogy ez a nagyhorderejű elv magába a törvény szövegébe is bele ne foglalassék, ellenben minden körülmény azt kívánja, hogy az ott is egyenes és határozott kifejezést találjon, vagyunk bátrak, már csak a protestáns jogakadémiák fentartó testületeinek teljes megnyugtatóására is, azt kérni, hogy ezt az elvi rendelkezést a törvényjavaslat szövegébe tényleg beleillesztetni méltóztassék s bátrak vagyunk erre vonatkozólag, az 1883 : XXX. t.-cz. idevágó rendelkezéseinek szemmel tartásával szerkesztett következő szöveget ajánlani, a mely — nézetünk szerint — a törvényjavaslat-tervezet 4-ik §-ának harmadik bekezdéseképen volna felveendő :

„Azokat a nem állami jogakadémiákat, a melyek kiválóan életképesek, a melyeknek fennállását országos műveltségi vagy fontos helyi érdekek igénylik s a melyeket az illetékes tényezők saját erejükből a törvényes kellékeknek megfelelően fentartani nem képesek, a vallás- és közoktatásügyi miniszter — az 1883 : XXX. t.-cz. 47. §-ában foglalt s ezekre a tanintézetekre megfelelően alkalmazott elveknek figyelembevételével — segélyezheti.“

És itt el nem hallgathatjuk azt sem, hogy az 1896-ik évi országos és egyetemes tanügyi kongresszus illetékes osztálya ugyanezt az elvet a maga részéről is kimondotta, a mikor egyenesen szükségesnek jelezte az állami támogatásnak az igénybevételét, illetve megadását ott, a hol e nélkül a jogakadémiák a kívánt színvonalra emelhetők nem volnának. El nem hallgathatjuk azt sem, hogy a tanügynek alig van olyan ága, a mely az állami érdekekkel és azok előmozdításával szorosabban függene össze, mint épen a jogi és államtudományi oktatás, mely a közpályák legtöbbszörre vonatkozólag van hivatva a képesítés megadására. És el nem hallgathatjuk azt sem, hogy a jogakadémiák, a melyek a tervezett szövegben jelzett feltételeknek önerejükből meg nem felelhetnek, tekintettel azokra a kiváló érdemekre, a melyeket a hazai tanügy és a nemzeti kultúra terjesztése terén eddig szereztek, valamint tekintettel arra, hogy a hazai

közszolgálat terén oly sok honfinak adván meg a helyes kiképzést, közvetve hathatósan befolytak hazai közügyeink és közszolgálatunk javítására és fejlesztésére: ezt a támogatást teljes mértékben meg is érdemlik s arra magukat határozottan méltóakká tették. Másfelől döntő fontosságú lehet ebben a tekintetben az is, hogy az e jogakadémiák állami segélyezésben való részesítésére fordított összegek olyan üdvös és hasznos beruházások lennének, a melyek — mint azt pl. a középiskolák állami segélyezésben való részesítéséből is látjuk — bőségesen teremnék és gazdagon meghoznák üdvös és óhajtott gyümölcseiket.

Ezzel kapcsolatba hozván a törvényjavaslat-tervezet 5-ik §-ában foglalt rendelkezéseket, kérni valónk csupán az volna, hogy az idézett §. szövege azzal bővítettnek ki, hogy a tanulmányi rendre, a félévek beszámítására, az alapvető vizsgálatra s a külföldi vizsgálatok beszámíthatására vonatkozó rendelkezések megtételénél ne csupán az egyetemek hallgattassanak meg, hanem az ezek jog- és államtudományi karaival egyöntetűen szervezett összes jog- és államtudományi karok, tehát a jogakadémiák is. Ezt nem csupán abból a szempontból tudnánk javasolni, mivel ezt az idézett §. indokolása se mondja kizártnak, sőt egyenesen helyt foghatónak jelenti ki, hanem azért is, mivel ez által a legalkalmasabban módot nyújtunk arra, hogy az 1791:XXVI. t.-cz. által, valamint O császári és apostoli királyi Felsége részéről szentesített alkotmányunk által, a protestánsoknak a tanügyek tekintetében is biztosított önkormányzati joguk is megóvassék. Reámutatván a protestáns vallásfelekezeteknek a hazai oktatásügy terén szerzett kiváló érdemeire: bizonynyal nem igényel bizonyítást egyáltalában az, hogy ezeknek a karoknak a jelzett szempontból leendő meghallgatása csupán előnyére és korántsem hátrányára lehet az ügynek.

V. Az államvizsgálat újjászerveztetvén, az ennek elfogadására hivatott bizottság az egyes jog- és államtudományi karoktól, sőt azok székhelyétől is független szervezetet nyer.

A törvényjavaslat-tervezetnek azt az intencióját, a mely az elméleti jog- és államtudományi államvizsgálatot két egymást kiegészítő vizsgálatból állónak tervezi, általában helyesléssel és elismeréssel fogadjuk. E szempontból különös mértékben kivívta elismerésünket és helyeslésünket az a körülmény, hogy a tervezet, az 1874-iki tanulmányi rendszer által olyannyira előtérbe emelt és kidomborított, — bár azóta úgy az 1883. évi szigorlati rendtartás által, mint különösen az 1889:XXVI. t.-cikklet a jogakadémiákon életbeléptető szabályzat által némileg enyhített, — u. n. bifurcáció rendszerét elejteni óhajtja.

Élénk emlékezetünkben vannak ma is azok a kifogások, a melyeket a bifurcáció rendszere ellen az 1891-iki miniszteriumi szaktanácskozásban felhoztak s a melyek lényegükben igen helyes kifejezést nyertek a törvényjavaslat-tervezet miniszteri indokolásának 1-ső §-ában is. Mindezek már régóta kívánatosá tették az ez irányban keresztülvendő reformot, a melyet ennél fogva mi is igazán szerencsésnek és örömmel üdvözlendőnek tartunk.

Az írásbeli vizsgálatok rendszerére nézve — bár ezeket az „elméleti“ vizsgálatoknál általában kevésbé tartjuk jelentékenyeknek, mint a gyakorlati vizsgálatoknál, — csupán azt kívánjuk megjegyezni, hogy ezeknél — ha tényleg behozatnának — felette fontosnak tudjuk tekinteni annak idején a kitézendő kérdések helyes megválasztását. Fontosnak tartjuk annak kiemelését, hogy ezeknek az írásbeli vizsgálatoknak semmiképen se szabad gyakorlati irányú kérdések megoldására szorítkozniok, annál kevésbé lehet a céljuk az, hogy talán csupán az írásbeli munkálatok formaságaiban való jártasságot igazolják. Ezek nagyobb szabású elméleti kérdések megoldására kell, hogy szorítkozzanak, mely kérdések megállapításánál, illetve kitézésre való ajánlásánál, mindenesetre a főszerepet az illetékes jog- és államtudományi karoknak kellene megadni, mert csak így lehet általuk annak a céljának az elérését biztosítani, a mit az indoklás erre vonatkozólag olyan helyesen fejez ki, hogy t. i. ezek a vizsgálatok fokozni fogják annak ellenőrizhetését, hogy a jelölt a vizsgálati tárgynak egész anyagát megtanulta-e és ez anyag egyes részei közt a kapcsolatot helyesen megértette-e? Óhajtásunk tehát csupán az lehet, hogy a kitézendő kérdések mindig kizárólag ennek a szempontnak a szoros betartásával állapíttassanak meg, valamint, hogy teljesen megfelelő módok és eszközök felől történjék gondoskodás arra nézve, hogy a zárt helyen tartandó írásbeli vizsgálatok a lehető legszigorúbb ellenőrzés mellett menjenek végbe. Erre, ha szükségesnek mutatkoznék, esetleg javaslatba tudnók hozni a kormánybiztosok kiküldését is, mert itt látjuk alkalomszerűnek annak, őszinte meggyőződésünkön alapuló hangsúlyozását, hogy jogakadémiáinknak semmi legkisebb okuk sincsen az ellenőrzés bármely nemének gyakorlásától tartani, a mely ellenőrzés az őket, illetve fentartó testületeiket megillető önkormányzati joggal ellentétben nem áll. Végül, ugyancsak az előbb említett céljának megfelelően, leghelyesebbnek azt tartanók, ha az írásbeli vizsgálatokon készült dolgozatok megbírálásában is a

döntő, vagy esetleg a kizárólagos szerep a vizsgálati bizottság tanátagjai számára biztosíthatnák.

Az indokolás 4. §-ában felsorolt vizsgálati tárgyakhoz csupán az volna a megjegyzésünk itten is, a mit már az alapvizsgálatok kérdésénél is felvetettünk, hogy nem látszanék-e célszerűbbnek az, ha az alapvizsgálatok tárgyai sorában továbbra is megmaradna a nemzetgazdaságtan, mint tisztán elméleti és pedig alapvető tantárgy s hogy az, az államvizsgálati tárgyak sorából, ugyanannál az oknál fogva, a melynél fogva a politika itt általában mellőztetett, elhagyatnék, valamint nem volna-e szintén helyesebb, ha a statisztika ugyancsak az alapvizsgálati tárgyak sorába helyeztetnék át? Meggyőződésünk szerint ez — mint már jeleztük — inkább megfelelne annak a megkülönböztetésnek, a melyet az alapvizsgálatok és az államvizsgálat célja tekintetében tenni szoktak.

Kétségtelenül egyik legjelentékenyebb újítása a törvényjavaslat-tervezetnek az, a mely — a 7. §-ban — azt veszi célba, hogy az elméleti jog- és államtudományi államvizsgálat elfogadására jogosított bizottság „azon kir. ítélőtáblai székhelyeken szerveztessék, a hol a... megszabott kellékeknek megfelelő jog- és államtudományi kar áll fenn“.

Nem kívánunk ellene szólani annak, hogy a tervezett új egységes államvizsgálatok a jogi és államtudományi karoktól teljesen különállóan szerveztetnek, bár meggyőződésünk szerint ennek a vizsgálatnak mindenkorra, mint a törvényjavaslat-tervezet címe is mutatja, „elméleti“-nek kell maradnia s így egyszerű gyakorlati vizsgálatá válnia nem szabad, a minek nézetünk szerint — természetes következménye az volna, ha — a mint ezt az 1893-ik évi javaslat is tervezte — ezek továbbra is a jogi karokkal maradnának szerves kapcsolatban. Nem aggódunk azonban a tervbevetett újítással szemben különösen azért, mert az indokolás 9-ik §-a tényleg súlyt fektet arra, hogy: „ezen elméleti államvizsgálatnak megtartásában a tudományos jelleg minden körülmények közt feltétlenül megóvassék“, a minek — mint az indokolás mondja — „az elméleti vizsgálatnak értéke szempontjából is kiváló jelentősége van“. Megnyugtat bennünket ebben a tekintetben az indokolásnak — ugyancsak a legnagyobb elismeréssel fogadott — az a része is, a mely a tanároknak, mint olyan elemnek, mely „foglalkozásának természeténél fogva leginkább nyújt biztosítékot“ — a vizsgálat tudományos jellegének megóvása tekintetében, a vizsgálati bizottságok tagjai közül leendő kihagyását nemcsak nem helyesli, hanem inkább „kívánatosnak tartja, hogy oly tanárok is kineveztessenek, a kik nem államvizsgálati tárgyat tanítanak“.

Ezt az álláspontot mi szívesen magunkévá teszszük s ily körülmények között — ismételjük — aggodalom nélkül helyeselni tudjuk azt, hogy — ha ez az általános tanügyi és szakkészültségi szempontokból szükségesnek látszik — az államvizsgálat a tanintézetek jog- és államtudományi karaitól függetlenül szerveztessék.

A vizsgálati bizottságok szervezésének és működésének ezen az alapon háromféle alakzata lehetséges.

a) Lehetséges volna az, hogy csak egy egyetemes nagy országos bizottság szerveztessék az ország fő- és székvárosában, a melyhez az összes jog- és államtudományi karok tanárai aránylag a szükséges számban, valamint az egész ország kiválóbb és erre vállalkozó jogi s államtudományi képzettséggel bíró gyakorlati férfiai szintén kellő számmal kineveztessenek. Ez a nagy egyetemes vizsgálati bizottság a saját kebelében külön küldöttségeket alakítana, fentartván e küldöttségek között a szervi kapcsolatot; mely küldöttségek aztán előre meghatározott időszakonként tartanák meg a bizottság országos központi székhelyén, a jelöltekkel a vizsgálatokat. A jelölteknek mely küldöttségekhez való beosztása az egyetemes bizottság egy magasabb központi szervének képezné feladatát és pedig úgy a küldöttségek összeállításánál, mint a jelölteknek ezekhez való beosztásánál — a lehetőségig — figyelemmel kellene lenni arra, hogy a bizonyos jog- és államtudományi karon végzett hallgatók, a körülmények által megengedett mértékben, lehetőleg oly küldöttség elé kerüljenek, a mely küldöttségben az illető jog- és államtudományi kar tanárai közül kinevezett tag, vagy tagok találhatók.

Ez mindenestre egy valóban nagyszabású államvizsgálati szervezet volna, a mely illenék az államvizsgálatok országos és egyetemes fontosságához, valamint jelentőségéhez. Azt nem is akarjuk hangsúlyozni, hogy egy ilyen hatalmas egységes szervezet, különösen egy központi szerv, pl. a küldöttségi elnökök értekezletének, vagy esetleg az összes bizottsági tagok nagy értekezletének létesítése, mily nagy mértékben hozzájárulna ahhoz, hogy az államvizsgálatok színvonala minden küldöttség előtt igazán teljesen egyenlő lehessen. A vidékről a vizsgálatok székhelyére utazó bizottsági tagok, az őket megillető vizsgálati díjakon kívül, még útiköltségben ésapidíjakban is részesülnének. Szükség esetén a szegényebb sorsú tanulók, a mennyiben tanulmányaik elvégzése idejéről kifogástalan szorgalmat és előmenetelt igazolnak, szintén útiköltségben lennének részeltethetők.

b) A második lehetőség az, a melyet a törvényjavaslat 7-ik §-a is célba vesz, mikor a kir. ítélőtáblai székhelyeket és a jog- és államtudományi karok székhelyeit kombinálja s a bizottságokat úgy akarja szervezni, hogy mindazokon a helyeken, a melyek kir. ítélőtáblai székhelyek s egyszersmind a kivánalmaknak megfelelő jogi és államtudományi karok székhelyei, egy-egy vizsgálati bizottságot szervez. Ez a rendszer tehát az egységes jogi és államtudományi államvizsgálatokat — mintegy — főképen a kir. ítélőtáblákkal akarja szorosabb összefüggésbe hozni, úgy, hogy azokon a jog- és államtudományi kari székhelyeken, a melyek egyszersmind nem kir. ítélőtáblai székhelyek is, ily bizottságok létesítését nem tervezi, ellenben az ezeken végező ifjakat az illető jog- és államtudományi karokhoz legközelebb fekvő kir. ítélőtáblai székhelyeken fennálló államvizsgálati bizottságok elé utalja.

Sajnálattal esik ugyan, de nem hallgathatjuk el, hogy ezt a rendszert tartjuk mi a legkevésbé megfelelőnek. Kevésbé megfelelőnek tartjuk pedig azért, mert ennél a rendszernél lehetünk a legkevésbé képesek belátni azokat az állítólagos előnyöket, a melyek abból erednek, ha az államvizsgálat a jogi- és államtudományi karoktól függetlenül szerveztetik s a melyeket az előbbi a) pont alatt említett szervezetnél megtudtunk engedni. Ehhez járul az a körülmény, hogy azt az „elméleti“ vizsgálatot, a melynél — az indokolás szerint is — kell, hogy a „tudományos jelleg minden körülmények között feltétlenül megóvassék“, nem tartjuk a kir. ítélőtáblákkal okvetlenül kapcsolatba hozandóknak; valamint nem tartjuk ezt a kapcsolatot szükségesnek azért sem, mivel a tervezett államvizsgálatnak második részében foglalt tárgyak (közjog, közgazdasági jog, pénzügyi jog, közgazdaságtan a statisztikával) olyan tudományszakok, a melyek a kir. ítélőtáblai bírakkal s ezeknek szakkészültségével általában összefüggésben nincsenek.

Ehhez járul az a körülmény, hogy nem látszik indokoltnak az sem, hogy a jogakadémiákra nézve egy teljesen kívülök fekvő s esetleg a jövőben változásnak is kitéve lehető körülménytől, t. i. attól, hogy székhelyükön van-e, vagy nincsen-e egyszersmind kir. ítélőtábla, legyen függővé téve az, vajjon székhelyükön van-, vagy nincsen-e államvizsgálati bizottság?

Mi bármennyire is igyekszünk elhallgattatni ebben a tekintetben fennálló aggodalmainkat, határozottan azt hisszük, hogy ha az egyik jog- és államtudományi kar székhelyén lesz, a másikén pedig nem lesz államvizsgálati bizottság: ez a körülmény az utóbbi jogi és államtudományi karok fejlődésére, sőt egész jövőjére s azt merjük mondani, hogy fenmaradására is elkerülhetetlenül és ellensúlyozhatatlanul döntő hatású fog lenni olyképen, hogy az ifjúság, már önkéntelenül is, kevésbé fogja a tanulmányok végzése végett, felkeresni azokat a jogi és államtudományi karokat, a melyeknél nem lehet kilátása arra, hogy az államvizsgálatot ugyanazon a székhelyen tehesse le. Az ifjak, nagyon természetesen, úgy fognak gondolkozni, hogy inkább mennek majd olyan jogi és államtudományi karokra, a melyeknek székhelyén egyszersmind államvizsgálati bizottság is működik, mert hiszen az, hogy az ilyen bizottságban az illető jog- és államtudományi kar tanárai okvetlenül ki lesznek nevezve, és pedig bizonynyal jelentékenyebb számban, mint az e bizottsághoz csatolt ama jog- és államtudományi karnak a tanárai, a mely karnak székhelyén bizottság nincsen, számára azt az előnyt mindenesetre biztosítja, hogy a vizsgálók nagyobb részét már előzetesen ismeri; azt sem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy a vizsgálatokon hallgatókként leendő résztvevetés céljából is szivesebben fog az ifjúság az oly jogi és államtudományi karokra menni, a melyek székhelyén államvizsgálatok lesznek. Meggyőződésünk szerint ez a körülmény egyenesen ki fogná zárni azt az egészséges versenyt a jog- és államtudományi karok között, a melynek ezek megszilárdulása és felvirágzása tekintetében elő kell jönnie s a melyet maga a javaslat, illetve annak indokolása is olyan nemesen céloz.

Mi azt is hisszük, hogy az egyes jog- és államtudományi karok tekintélyének — a nagyközönség felfogásában — önkéntelenül is ártani fog az, ha székhelyükön bizottság működni nem fog s el nem titkolhatjuk attól való félelmünket, hogy ez a körülmény ilyképen esetleg illusoriussá tehetné pl. vallásfelekezetünknek a felsőbb tanintézetek fentartására irányuló — s alkotmányosan biztosított alapjogát, mert az ily jogakadémiáknak mielőbb be fog kelleni szüntetni működésüket és pedig oly oknál fogva, a mely teljesen kívülök fekszik, és a mely az államvizsgálat célbavett reformja által teljesen elfogadhatóan indokolva nincs is.

Mi, s e tekintetben különösen hivatkozhatunk számos magasabb közhivatallal bíró városunknak: Eperjesnek szerencsés helyzetére s ez irányban tett tapasztalatainkra, — azt hisszük, hogy a kir. ítélőtáblai székhelyeken nem lévő jog- és államtudományi karok székhelyein szintén sikerrel lehetne összeállítani a bizottságot, különösen akkor, ha — a mit a javaslat-tervezet egyik elvül különben máris elfogadott — a bizottság tagjai közé más helyen lakók is kinevezhetők lennének; s legalább is azt tartanók

helyesnek, ha az mondatnék ki, hogy államvizsgálati bizottság csak oly jog- és államtudományi karok székhelyein ne szerveztessék, a melyek székhelyein a bizottság megalakítása általában elháríthatatlan akadályokba ütközik. Mi pl. a leghatározottabban hiszszük azt, hogy Eperjesen, a hol törvényhatóságunk székel, a hol sz. kir. városunknak tisztviseelői kara működik, a hol — esetleg kir. ítélőtáblai bírói ranggal felruházott bírákat is számláló — kir. törvényszék és járásbírótság, valamint a hol kir. pénzügyigazgatóság, ügyvédi kamara és nagyszámú ügyvédi kar van s a hol újabban Sáros- és Zemplénum megyék területére szervezendő esküdtszék fogja majd megkezdeni működését: minden nehézség nélkül megalakítható lesz ez a bizottság, különösen akkor, ha — a mit mi is helyesnek és elfogadandónak tartunk, — s a mi az 1893-ik évi törvényjavaslatban is elfogadtatott, — más helyen lakók, tehát pl. az oly közel tekvő kassai kir. ítélőtáblai bírák közül is, kellő számmal volnának kültagok kinevezhetők.

Mikor a kir. ítélőtáblák székhelyének megállapításáról volt szó (1890: XXV. t.-cz.), tudjuk, hogy milyen élénk küzdelem folyt épen abban a tekintetben, hogy egy ilyen felsőbb bíróságot — annak idején az 1514: III. t.-cz. értelmében is oly felette kiváló jogállással és tekintélylyel felruházott s egykor az Octavalia Judicia székhelyéül (1563: XXIV. törv.-czikk 3. §.), majd a kerületi kir. ítélőtáblának szintén székhelyéül szerepelt: Eperjes szab. kir. város is nyerhessen s pusztán a város hatáskörében nem álló okok eredményezték azt, hogy ez a törekvés a kívánt gyümölcsöt meg nem hozta. Mostan azt, hogy ennek az akkori törekvés eredménytelen voltának még az a káros hatása is meg legyen, hogy esetleg ennek következtében az itten fennálló és oly örvendetesesen fejlődő jogakadémia működése is megcsappanjon, vagy épen megszűnni legyen kénytelen: azok a fontos érdekek, a melyeket ez az ősi tanintézet itt szolgál, valóban nem érdemlik meg, de azt egyéb, majdan alább bővebben kifejtendő szempontok se teszik megengedhetővé. Arról nem is kívánunk részletesebben szólni, hogy mily sajátzerű helyzet állana elő akkor, ha — a mi kizárva nincsen — netalán a kir. ítélőtáblák számában, illetve székhelyében utólag a törvényhozás útján némi változtatás eszközöltetnék s ennek a körülménynek esetleg változtatólag kellene hatnia az államvizsgálati székhelyekre is.

c) Végre a harmadik eshetőség az lenne, hogy az első (a) pont alatt előadott módon szervezett egyetemes országos bizottságnak megalakított küldöttségei, illetőleg, — ha ez egyetemes bizottság megalakítása bármily oknál fogva lehetetlennek bizonyulna — maguk az egymással szerves kapcsolatban nem állóan alakított küldöttségek, bár a jog- és államtudományi karoktól függetlenül működnének: az évenként meghatározott rendes és rendkívüli határidőkben minden a megkívánt feltételeket igazolni képes jog- és államtudományi kar székhelyén végeznék működésüket. Nézetünk szerint, ez a mód volna a legmegfelelőbb. Ez biztosíthatná mindazokat az előnyöket teljesen, a melyek a tervbevett reformmal vele járhatnak s eloszlathatná mindazokat az aggodalmakat, illetve esetleges hátrányokat, a melyek azzal kapcsolatosak lehetnek. A vizsgáló-bizottságnak s az ebből alakított küldöttségeknek tagjai között természetesen, kellő számmal ott lennének az illető székhelyen lakó jog- és államtudományi kar tanárai is s az arra képes gyakorlati férfiak s ezenkívül a kérdéses vizsgálatokhoz az ország bármely részéből küldhetők lennének bizottsági tagok. Ez a szervezet, a mely már ilyképen volt tervezve az 1893-ik évi törvényjavaslatban is, különösen az előbb említett esetleges egységes kapcsolatban, biztosítaná azt, hogy a küldöttségek eljárása az egész országban, lehetőleg egyenletes legyen; a küldöttségek más vidékről jövő tagjai, a mint ez az 1893. évi javaslatban szintén így volt tervezve, a vizsgadíjon kívül útiköltségre és napi-díjakra tarthatnának igényt.

Mivel mi azt hiszszük, hogy ez a rendszer volna az, a mely a legüdvösebb eredményeket teremthetné s mivel magában a törvényjavaslat-tervezet min. indokolásában is (7. §. első bekezdés) kifejezésre jut, hogy a miniszterium is ezt a rendszert tartaná lényegében helyesnek, azt mondván, hogy: „bármennyire óhajtanám is, . . . hogy minden jogi tanintézet székhelyén legyen bizottság“, mivel pusztán „a gyakorlati jogász elem“ szempontjából ezt az itt említett rendszert helyteleníteni nem lehet, s mivel végül a jogakadémiák általános érdekeinek megóvása és felvirágoztatása szempontjából ez a rendszer az, a melyet a legmegfelelőbbnek tudunk tartani: alázattal kérjük a Nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszteriumot, hogy ezt a rendszert magáévá téve, a létesítendő reformnál majd alapul elfogadni s annak életbe-leptetését eszközölni sziveskedjék.

Azt is felemlíthetjük, hogy ennél a rendszernél mellőzni lehetne a vizsgálati jelöltek útiköltségeinek állami forrásokból leendő fedezését s így a rendszer kétségtelenül olcsóbb is lenne, csupán a küldöttségek nem a vizsgálatok székhelyén lakó tagjainak esetleges útiköltsége és napi-díjai volnának megtérítendőek.

Magára a küldöttségek megalakítására nézve csupán annyit óhajtanánk e helyütt megjegyezni, hogy:

1. Azt tartjuk kívánatosnak, hogy a küldöttségek tagjainak a száma öt maradjon. Erre nézve legfőbb okul azt akarjuk felhozni, hogy a jelenlegi államvizsgálatok és tudori szigorlatok bizottságainak is ennyi tagjuk van; nem igen látszik indokoltnak akkor, ha szigorítani és jelentőségükben emelni kívánjuk az új államvizsgálatot, az, hogy a küldöttségi tagok számát csökkentjük. További okunk az, hogy az elnöknek nem okvetetlenül annyira a kérdés, mint inkább a vizsgálatok vezetése s azok ügyeinek fő intézése képezné feladatát, a mely körülmény folytán a négytagú küldöttségnél lehet, hogy nem volna elég a tagokszáma a tárgyak beható alaposággal való kikérdezéséhez. A szavazás rendszere is mindenesetre sokkal helyesebb a páratlan számú tagokból álló küldöttség keretében s az elnök döntési jogának megtartása csupán az elnöki állás jelentőségét emelné; ámbár az ellen semmi kifogást se tudnánk felhozni, hogy a vizsgálat szigorítása érdekében, az öttagú küldöttségben is, kimondassék az, hogy a vizsga el nem fogadásának kimondására két — ezt kívánó — szavazat már elegendő.

2. A küldöttségek elnökévé és másodelnökévé, nézetünk szerint, mindenesetre csupán jog- és államtud. kari tanár volna kinevezendő. Nemcsak azért tartjuk ezt szükségesnek, mert a vizsgálat elméleti irányának megtartására, illetve ez irány kidomborítására ez már magában egy jelentékeny biztosíték volna, hanem azért is, mivel az ily állásokkal kétségtelenül velük járó jelentékenyebb hivatalos teendőnek ellátására inkább vállalkozhatik egy tanár, mint valamely gyakorlati, — akár igazságszolgáltatási, akár közigazgatási állást betöltő, — egyén, kinek a jelöltekkel való érintkezése, éppen hivatalos elfoglaltságai miatt, esetleg nehézségekbe is ütközhetnék.

3. Jelentékenynek tartanók azt, hogy a tanároknak a küldöttségek tagjai közé való kinevezésénél a döntő figyelem a vizsgálati tárgyak rendes tanáraitra fektetessék.

A törvényjav.-tervezet, — több ezzel kapcsolatos kérdéssel együtt — a vizsgálati eljárásnak rendeleti úton leendő megszabását, az igazságügyminiszterrel egyetértően, a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium hatáskörébe utalja. Bátrak vagyunk szerény nézetünket erre vonatkozólag, nagyon röviden abban juttatni kifejezésre, hogy a tervezett vizsgálatokon, azok írásbeli részénél, a vizsgálat nem sikerülte esetén, egy újabb félév hallgatására való utasításnak helye ne legyen, hanem csak annak kimondásának, hogy az írásbeli vizsgálat a következő rendes vizsgálati határidőben ismételtethető.

A szóbeli vizsgálaton legyen helye az egy, sőt több tárgyból tanúsított készületlenség esetében: egy, vagy több tárgyból való felfüggesztésnek is. És pedig ez a felfüggesztés előjöhessen annyiszor, a hányszor a jelölt készületlensége fennáll. Ha a jelölt a vizsgatárgyak közül egyből vagy kettőből megfelel: ezekből képesíthető legyen, ellenben a többiekből függesztessék fel és pedig annyiszor, a mennyiszor szükséges. Mi ugyanis azt hisszük, hogy az a szabályzat, a mely egynél több tárgyból való felfüggesztést nem ismer, valamint az, a mely a pótvizsgálatot annyiszor, a mennyiszor ez szükséges, meg nem engedi, kevésbé fokozása, mint inkább enyhítése a vizsgálat szigorának, s gyakorlati esetekben, — mivel önkéntelenül elnézésre és kegyelem-gyakorlásra serkenthet — nem egyszer a szakkészültség és alaposág rovására érvényesülhet. Az, a ki a szóbeli vizsgálaton egynél több tárgyból találatott készületlennek: volna, — ha a törvényjavaslat-tervezet ez irányú reformja tényleg életbelép, — egy újabb félév alatt az illető tárgyak ismételt hallgatására kötelezendő.

VI. és VII. Mind a két tudori fok tudományos fokozattá szerveztetvén át: az államvizsgálat számára mindaz a minősítő hatás biztosítva lesz, a mely a jelenlegi két államvizsgálathoz és két tudori szigorlathoz van hozzáfűzve.

Ezt az alapelvet, melynek keresztülvitelére vonatkozólag a mellőzhetetlen szükség karunk is oly számos esetben hangsúlyozta, s a melytől úgy a szakkészültség, mint maguknak a tudori szigorlatok színvonalának emelkedése tekintetében, olyan sok jó eredményt és üdvös hatást tudunk remélni, a legmelegebben üdvözljük s azt a magunk részéről egyedül helyes reform-iránynak tekintvén: legteljesebb elismerésünket és hálánkat tolmácsoljuk a magas Miniszterium előtt azért, hogy az eszközendő reformok vég-céljául ilyképen épen ezt tűzte ki.

E kérdéssel kapcsolatban, az átmeneti intézkedések szempontjából, szerény javaslatunk csupán az volna, hogy magában a törvény szövegében kellene időt szabni az átmeneti intézkedések megtételére, illetve az új törvény teljes életbeléptetésére, főképen azért, mivel — különösen az egyes jog- és államtudományi karok viszonyainak rendezése s a kívánt színvonalra leendő emelése tekintetében — előreláthatólag több, huzamosabb időt kívánó nehézség foghat felmerülni. Ebből a szempontból a legcélszerűbbnek látszanék az, ha a törvény szövegébe lényegileg belefoglaltatnék az a rendelkezés, a mely

az 1893-ik évi javaslatban is helyet foglalt (6. §.) s a mely lényegében így hangzott: Az átmeneti intézkedéseknek rendeleti úton való megtételére, úgyszintén a jelenlegi doktori fokozat minősítő hatályának átmenetileg, addig, míg azok tisztán tudományos irányban ujjászervezetnének, azonban a jelen törvény hatálybaléptétől számítandó legfeljebb két éven át, rendeleti úton való fentartására a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter felhatalmaztatik.

B)

Reá akarván mutatni, lehetőleg röviden, a hazai ág. hitv. evangélikusok egyetlen jogakadémiájának a szempontjára is, a mely a szőnyegen fekvő törvényjavaslat-tervezettel kapcsolatban figyelmet érdemel, valamint vázlatosan érinteni óhajtván már ezúttal is azt, hogy a törvényjavaslat-tervezet indokolásának 4-ik §-ában az államsegélyben leendő részletetésre nézve felsorolt feltételek, u. m. az országos fontosságú érdek és a fentartók e tekintetben kifejezendő óhajtása, erre az ősi tanintézetre vonatkozólag tényleg fenforognak, — mindenekelőtt bátrak vagyunk arra hivatkozni, hogy a protestáns vallásfelekezeteknek a hazai tanügy és kultúra előmozdítására irányított s az előbbieken (A IV. pont) részletesebben érintett buzgalmából és önfeláldozó áldozatkészségéből a hazai ág. hitv. evangélikusok is mindenkor egész odaadással kivették a maguk részét s hogy ez a vallásfelekezet ennek eszközlésében ma is egyik legszentebb és legfontosabb feladatát látja.

Ezt tette és ezt teszi egyházunk ma is a jogi oktatásügy tekintetében szintén!

A múltban ott találjuk a jogi oktatással való foglalkozást az eperjesi, a pozsonyi, a selmeczbányai, a késmárki, a nagy-szebeni és a soproni ág. hitv. ev. főiskolákban. Ezek közül azonban napjainkban, a viszonyok változása, a követelményeknek fokozódása és az ezekkel kapcsolatos feladatok megoldására szükséges anyagi erők elégtelensége folytán, csupán az első helyen említett eperjesi Kollégiumban maradt fenn a jogtanítás, úgy, hogy — míg a vallás- és tanulmányi alpból fentartott két királyi jogakadémiát és az egri érseki, illetve a pécsi püspöki joglyceumokat tekintve: a róm. kath. vallásúaknak négy ilyen tanintézetük van, az evang. ref. hitvallásúaknak pedig hasonlóan négy ilyen jogakadémiájuk áll fenn: addig a hazai ág. hitv. evang. vallásfelekezetnek ez képezi az *egyetlen* ilyen tanintézetét. A míg tehát a többi vallásfelekezetek jogakadémiáinak legalább számbeli viszonyai nem zárják ki azt a törekvést, a melyet különben fennállónak, vagy érvényesülésre vágyakozónak nem hihetünk, hogy a jogtanítással foglalkozó tanintézeteknek a száma megapasztassék, addig az ily törekvés a hazai ág. hitv. evang. vallásfelekezettel szemben teljesen egyértelmű volna azzal, a mi a tervezett reformoknak célját — jól tudjuk — nem képezi és nem is képezheti, hogy ez, egy ilyen jogi tanintézetnek a fentartásától, illetve a vallásfelekezet erre irányuló fontos alapjogának a gyakorlásától, teljesen és kétségtelenül véglegesen elűtessék.

A vallásfelekezetnek a jólfelfogott érdeke tehát az első, a mely ennek az ősi tanintézetnek a fenmaradását és felvirágoztatását egyetemes, országos jelentőségű szempontból oly felette szükségessé és mellözhetetlenné teszi. Azt a fontosságot, a melyet e tanintézet fenmaradásának és felvirágozásának úgy a tiszai ág. hitv. ev. egyházkerület, mint a magyarhoni ág. hitv. ev. ker. egyház egyeteme tulajdonít, bizonyítják azok a lelkes határozatok, a melyeket az említett egyházi testületek közgyűlései a múltban hoztak s a melyekben minden lehető megtenni óhajtottak arra nézve, hogy a tanintézet fentartásával járó jelentékeny terheket elviselni lehessen. Ez jutott kifejezésre az 1875. (nov. 10–12-iki) egyházegyetemes közgyűlés (42. jkvi pont) határozatában is, a mely azt mondotta ki, hogy ez a jogakadémia, mint „ezen egész egyházunkban egyedüli ilyen tanintézet, *minden áron* fentartassék és az elenyészéstől megmentessék” s mely annak ügyét az egyházkerületeknek és az egyeseknek meleg pártolásába ajánlván, egyszersmind arra utasította a pénzügyi bizottságot, hogy az egyetemes pénztárból nyújtandó segélyre nézve tervezetet készítsen. Ez a törekvés és elhatározás nyilvánult a következő év egyházegyetemes közgyűlésének határozatában is (1876. október 12–13., 33. jkvi sz.), mikor a közgyűlés mély sajnálattal vett tudomást arról, hogy a Kollégium pártfogósága, az anyagi erők gyengesége miatt, ideiglenesen a jogakadémia beszüntetését volt kénytelen kimondani s midőn felhívta a tiszai ág. hitv. ev. egyházkerületet, hogy e tanintézet fentartására minden rendelkezésre álló módot, esetleg az e célra szükséges adó kivetését is, vegye alkalmazásba. Ugyanezt a határozatot újította meg az 1877. évi (október 11–12., 29. jkvi sz.) egyetemes gyűlés is; mígnem ugyane gyűlésnek tárgysorozatában a következő évben (1878. október 2–3., 21. jkvi sz.) már az öröm jut kifejezésre a jogakadémia újból eszközölt megnyitása felett s kimondást nyert a gyűjtések eszközlése, a szellemi és az anyagi támogatásban való részesítés, sőt felhívták az egyházkerületeket is arra, hogy maguk körében gyűjtéseket eszközöljenek. Hasonló határozat ismétlése fordul elő az

1879-iki (szept. 13–14., 33. jkvi sz.) egyházmegyetemes gyűlésen is, a mely jelentéke-
nebb anyagi támogatást szavazott meg a jogakadémia céljaira.

Ugyanez az elv nyert kifejezést a magyarországi ág. hitv. ev. ker. egyháznak Ó cs.
és apostoli királyi Felsége által 1893-ban szentesített Alkotmányában is, a melynek
215-ik §-a kimondotta a vallásfelekezet összes főiskoláinak *egyetemes jellegét* s a 222-ik
§-ban törvénybe iktatta azt is, hogy: „A jog- és államtudományi főiskola, a protestáns
szellemnek e téren is kívánatos ápolása érdekében támogatandó“.

És ez a lelkes törekvés vezette lépten-nyomon a tiszai ág. hitv. evang. egyház-
kerületet szintén, a mikor közgyűléseinek jegyzőkönyveiben egymást érik a tanintézet
fenmaradásának és felvirágzásának szükségére vonatkozó határozatok, valamint, a mikor
az eperjesi Kollégium pártfogóságával az 1892–93. tanévtől kezdődő joghatályial,
az egyházkerület szerződésre lépett, különösen az által a szempont által vezéreltetvén,
hogy e szerződéses viszonyban a jogakadémia fentartását és felvirágoztatását biztosítsa.

De ugyancsak ez a törekvés vezette és vezeti mindenekelőtt a Kollégium fentartó
testületét, illetve a jelenben az ennek nevében működő igazgató-választmányt, a mikor
a legnagyobb áldozatok árán is mindig megtenni igyekezett és igyekszik mindent a
tanintézet fentartásához megkívánt anyagi szükségletek előteremtésére.

E huzgó törekvés által volt áthatva a kollégiumi igazgató-választmány akkor is,
a mikor 1897. április 3-ikán tartott ülésében úgy határozott, hogy: „elvileg kimondja,
hogy különösen tekintettel a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumnak az egy-
séges jogi államvizsgálatok tárgyában közelébb benyújtandó törvényjavaslatára, vala-
mint ebben a jogakadémiákkal szemben megállapítandó fokozottabb követelményekre,
a jogakadémia javára az államsegélyt igénybe veendi s annak kieszközlésére a szükséges
lépéseket meg fogja tenni“; mely lépések tekintetében a jog- és államtudományi kar
tanári testületének különös megbízásokat adott.

És ezen az elvi határozaton, mint alapon, készült ebben a tekintetben a Kollégium
igazgató-választmányának emlékirata ugyane tárgyban az egyházkerületi és az egyház-
egyetemes közgyűlésekhez, melyet az igazgató-választmány 1897. június 29-iki gyűlése
terjesztett fel az említett egyházi főhatóságokhoz s a melyre a tiszai ág. hitv. ev.
egyházkerületnek 1897. szeptember 14–17-ik napjain Miskolczon tartott közgyűlése
(84-ik pont) azt a határozatot hozta, hogy: „A közgyűlés a maga részéről e kérelem-
nek készséggel helyt ad s egyszersmind felterjeszti az egyetemes közgyűléshez is,
ennek pártfogásába ajánlva a kollégiumi jogakadémiát, mint olyat, mely az egyházi
alkotmány 215-ik §-a értelmében egyetemes jellegű s a 222-ik § szerint, a protestáns
szellemnek e téren is kívánatos ápolása érdekében, támogatandó.“ A magyarhoni ág.
hitv. evang. ker. egyháznak 1897. október 20–23-ik napjain Budapesten tartott egye-
tetemes közgyűlése pedig (94-ik pont) az egyetemes tanügyi bizottságnak javaslatára, –
„miután kívánatosnak tartja, hogy az eperjesi jogakadémia átalakítása, illetőleg a kir.
jogakadémiák színvonalára való emelése lehetővé tétessék“, – kimondotta azt, hogy:
„Az egyetemes közgyűlés a tanügyi bizottság javaslata alapján az eperjesi jogakadé-
miának az engedélyt megadja, hogy az államsegélyt kérelmezhesse.“

A jogakadémia fennmaradása és továbbfejlesztése mellett szól az a szép történeti
múlt, a melyre ez a tanintézet, mint az eperjesi ág. hitv. ev. Kollégium egyik alkotó-
része, reámutathat. E tanintézet nyomai az eperjesi Kollégiumnak az alapítására (1665),
illetőleg megnyitására (1667) vezethetők vissza, mikor a tanintézetben, a melyben eredeti-
leg az akadémiákra előkészítő ismereteken kívül kiváltképen felsőbb fakultásokban is,
úgy az elméleti, mint a gyakorlati tudományokat óhajtották tanítani, dr. u. i. Pancratius
(Pongrácz) Mihály is tanárként működött, ki nevét egy magyar közjogi mű megírásá-
val is emlékeztetéssé tette hazai irodalmunkban s a ki – bár a nagyszabású, felsőbb
fakultásokat magában foglaló tanintézet létesítése, a felmerült gátló körülmények foly-
tán, tényleg nem sikerülhetett, kétségtelenül tartott jogi előadásokat is. Majd az üldö-
zések szomorú idején a tanintézet felső osztályaiban s azután az egész főiskolában
szünetelt a tanítás. 1815-el azonban ismét megkezdődik a jogi tanítás is, de csakhamar,
rövid időre, újból megszűnik, ez a megszűnés kétségtelenül kapcsolatban állván azzal
a körülménnyel, hogy az ügyvédi vizsgálatoknak a kerületi kir. ítélőtáblánál – és
így az eperjesinél is – letehetése, megszűnt. Azonban a rövid szünetelés után 1822-ben
Kövy híres tanítványa: Csupka András ült a jogi tanszékbe s működésével a taninté-
zetet csakhamar ország hírűvé tette, úgy, hogy a legmeszszebb fekvő vidékekről is nagy
számmal sereglett ide a jogtanuló ifjúság, hogy az ő jeles előadásaiból ismerkedjék
meg hazai jogunk elveivel. Az abszolút-uralom idejében beállott szünetelés után, az
alkotmány helyreállításakor, ismét felállították a jogtanítás két évi tanfolyamát. Azonban
az 1874-ik évi tanulmányi szabályzat behozatalával járó nehézségek 1876-ban azt ered-
ményezték, hogy a tanintézet működését ideiglenesen fel kellett függeszteni, mígnem
az 1878--79-el ismét megnyitották az ősi tanintézetnek a kapui újra és az mind e mai

napig, folyton fokozódó erővel és életképességgel, folytatja buzgó működését. Ez alatt a hosszas működés alatt jelentékeny érdeme volt e tanintézetnek a jogtudomány és általában a hazai közművelődés terjesztésében és előmozdításában s tanárai és tanítványai sorából számos kiváló férfiút és jeles képzettségű szakembert adott a hazának.

A tudomány és a nemzeti közművelődés terjesztése és előmozdítása mellett mindenkor hathatós terjesztője és előmozdítója volt és maradt az igaz hazafias iránynak s mint az egész Kollégium egyáltalában, úgy abban ez a tanintézet is, valódi védőbástyája itt, e határszéli vármegyében és általában egész felvidékünkön a hazafiságnak és nemzetszeretnek.

Fenmaradásának és felvirágoztatásának szülege mellett hozható fel a tiszai ág. hitv. ev. egyházkerület eperjesi Kollégiumának az érdeke is. Ennek a vallásielekezetnek ugyanis nemcsak ez a jogakadémia képezi egyetlen ilyenmű tanintézetét, hanem az oly dicsőséges múlttal bíró eperjesi Kollégium az egyetlen olyan tanintézete, a mely a jogakadémián kívül theológiából, államilag segélyezett főgimnáziumból és végül tanítóképző-intézetből áll. Kétségtelen, hogy az a körülmény, ha ez az ősi Kollégium bármilyen oknál fogva elveszteni volna kénytelen ezt a felsőbb tanintézetét, nagy mértékben elvenné vagy megcsökkentené e főiskola egészének fontos jelentőségét és hatását s elvitázhatatlanul káros visszahatással lenne a Kollégium többi tanintézeteire egyenként is.

A közgazdasági tekintetben eléggé kedvezőtlen viszonyok között lévő Sárosvármegyére és Eperjes sz. kir. városra nézve is, úgyszólván, elsőrangú életszükséglet ennek a magasabb tanintézetnek itten való fenmaradása és annak teljes színvonalra leendő emelése. Áll ez nemcsak abból a szempontból, hogy az e városban és vármegyében illetékes ifjak itt, a vármegye székhelyén végezhetik tanulmányaikat, hanem abból is, hogy messzibb vidékekről nagy számmal jöven ide a jogtanuló ifjúság: ez a vármegyére és a városra nézve anyagilag is igen jelentékeny és számottevő tényezőnek bizonyul. Ez által a szempont által is vezéreltetve: úgy Sárosvármegye, mint Eperjes sz. kir. város már eddig is jelentékeny áldozatokat hoztak a tanintézet fentartására és anyagi támogatására s kétségtelenül készséggel emelnék a tanintézet javára való hozzájárulásukat akkor, ha a törvényjavaslat-tervezetben megjelölt s a tanintézet fentartó testületei által máris elhatározott módon, t. i. az államsegély igénybevételével, egy a többiekkel egyenlően versenyképes, még hatalmasabb fejlődésnek induló jog- és államtudományi karra lehetne kilátás.

Egyik leghathatósabb érv e tanintézet fentartása és továbbfejlesztése, valamint ezek érdekében az állami segélyben való részvétel mellett az a kétségtelen „haladás”, a melyet a tanintézet élete fokozatosan felmutat, a melyért az ezredéves orsz. kiállításán kitüntetésben is részesült s az az évről-évre nagy örömmel észlelhető fejlődés, a melyet ennek viszonyai elénekbe tárnak. Szemben azokkal a kedvezőtlen viszonyokkal, a melyekben a jogakadémiák ezidő szerint általában vannak s a melyek az eperjesi jogakadémiára kétségtelenül, sok tekintetben, még csupán fokozottabb mértékben látszanak fenforogni, ez a fokozatos haladás és fejlődés elvitázhatatlanul és mindenekfölött bizonyítja egyfelől a tanintézet céljának megfelelő működését, másfelől pedig annak életképességét, valamint fenmaradásának a szükségét is. Ennek az életképességnek és a fenmaradás tekintetében ennek a mellözhetetlen szükségnek egyik legmeggyőzőbb bizonyítékát az az állandó emelkedés képezi, a melyet a tanintézet hallgatóságának a számában egészen a legutolsó időig észlelhetünk s a mely — évek óta meghaladván a 150-et — ebben a tekintetben a tanintézetet a hazai jogakadémiák legelsőinek sorába emelte.

Mindezek az ezúttal vázlatosan érintett szempontok, — a melyek annak idején részletesebb kifejtést és igazolást fognak nyerni, — valamint az a szives jóindulat és elismerés, a melyet jogakadémiánk nem csupán egyházi főhatóságaink részéről, hanem magának a Nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi m. kir. Miniszteriumnak a részéről is eddig annyi hálával tapasztalhatni szerencsés lehetett: — úgy hiszszük — felbátoríthatnak arra, hogy a tisztán meleg ügyszeretetünkől kifolyólag előadott megjegyzéseinknek, javaslatainknak, illetve kérelmeinknek szives figyelemre és jóindulatú érdeklődésre való méltatását alázattal kérjük.

Fogadja Nagyméltóságod kiváló tiszteletünk őszinte nyilvánítását.

A tiszai ág. hitv. ev. egyházkerületi eperjesi Kollégium jog- és államtudományi karának 1899. május 15-ikén tartott üléséből:

Dr BALLAGI GÉZA.

a tanári kar.

Nagyméltóságú

DR. WLASSICS GYULA V. B. T. T.,

m. kir. vallás- és közoktatásügyi Miniszter
Úrhoz

a tiszai ág. hitv. ev. egyházkerületi eperjesi
Kollégium

jog- és államtudományi karának

alázatos előterjesztése

az elméleti jog- és államtudományi államvizsgálatokról
szóló törvényjavaslat-tervezet
tárgyában.

